

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Ecclesiasticae Pars ...

HISTORIAE EC||CLESIASTICAE PARS || PRIMA, QVA CONTI-||NENTVR ||
Eusebij cognomento Pamphili Cæsareæ Palæ-||stinæ Episcopi lib. 10.||
Eiusdem de vita Constantini magni lib. 4.|| Oratio Constantini magni ad
sanctoru[m] cœtu[m].|| Oratio eiusdem Eusebij in laudem Constanti-||ni
magni ad trigesimum ...

Christopherson, John

[Köln], 1569

Evsebii Cognomento Pamphili Episcopi Caesareae Palestinae,
Ecclesiasticae historiae Liber quintus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29861

educatus est. Cuius cum coarguisset errorem, multasq; & commentitias Valentini fabulas reprehendisset, videbatur sibi ipsi quodammodo se ad meliorem rectioremq; sententiã quodammodo transtulisse. Cæterum veteres erroris sordes non penitus profecto eluerat. Eodẽ tempore Soter ecclesiæ Ro. Pontifex, extremam vitæ suæ diem obiit.

Finis libri quarti.

EVSEBII CO-
GNOMENTO PAMPHILI
EPISCOPI CAESARKEAE PA-
lestinae, Ecclesiasticæ historiæ
Liber quintus.

*Quot & quomodo regnante Vero, pro pietate in
Gallia decertarint. CAP. I.*

Oter, Romanæ ecclesiæ Pontifex, cum octo annos illi muneri præfuis-
set, decessit è vita: In cuius locum
Eleutherus, duodecimus ab Apo-
stolis successit. Ad decimum sep-
timum annũ imperii Antonini Ve-
ri, grauis & acerba in nonnullis
terræ partibus persecutionis pro-
cella, ex temerario populi impetu per singulas vrbes ex-
citata, contra nos ingrauescere cœpit: in qua (sicut ex
illis martyris, quæ in vna natione forte confectæ erant,
coniectura planè licet augurari, infiniti propè martyres,
in reliquis etiam orbis terrarum regionibus, generosa
cæde pro Christo tolerata nobilitati sunt. Quæ cū me-
moriam sempiterna digna reuera viderentur, literarum
monimentis ad posteritatem tradita sunt. Ac quanquam
tota illa epistola, quæ accuratissimam istarum rerum ex-
plicationem complectitur, in libro de martyribus à no-
bis

bis composito (qui non solum veram rerum gestarum narrationem, sed etiam illustria virtutis exempla ad vitam pie degendam accommodata continet, posita est, tamen quæcunque ad hoc institutum spectare videantur, ea in præsentia ex eodem repetens, in hunc historię nostræ locum colligabo. Ac quemadmodum alii, etiam qui se ad historiã scribendam conferunt, partas in bello victorias, trophæa contra hostes statuta, præclaras ducû res gestas, magnos & viriles militum animos (quorû manus propter liberorû, patrię, & fortunarû suarû propugnationem, erant sanguine & infinitis cædibus resperse & cruentatæ) omninò scriptis mandare aggrediuntur: ita hic noster sermo, qui ad diuinã viuēdi rationē refertur, nò solû bella mitissima, quę pro animi, cōscientięq; pace administrata fuerūt, & eos, qui in iisdē pro veritate potius, quàm patria: pro pietate, q̄ pro amicissimis fortiter dimicarunt, perpetuis literarum monumentis, tanquam tabulis consignabit, verum etiam egregiam athletarum pro pietate decertantiû cōstantiam, inuicta animorû robora, trophæa cōtra dæmones erecta, victorias ex aduersariis, qui oculis conspici nequeunt reportatas, coronas deniq; illis propositas, immortalī memorię cōmendabit.

In Gallia stadium ad hæc obeunda certamina, quæ supra explanauimus, constitutum fuit. Cuius vrbes sunt facillè principes, & quæ præter cæteras omnium sermone præstare dicuntur, Lugdunum, & Vienna: per quas vtrasque Rhodanû flumen pertransire, ac præcipiti cursu per vniuersam Galliam præterlabi constat. Epistolam de martyribus illis scriptam, ecclesiæ, quę ibidem sunt illustrissimę, ecclesiis Asię, & Phrygiæ miserunt, resq; apud se gestas (earum enim verba citabo) isto modo illis significarunt. Serui Iesu Christi, qui Viennam, & Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Asia, & Phrygia, qui eandem nobiscum redemptionis fidem & spem habent, Pax, gratia, & gloria, à Deo patre, & Christo Iesu domino nostro sit vobis: Deinde cum in epistolæ exordio alia istis deinceps adiecerint, his verbis initium narranti faciunt. Magnitudinem afflictationis, quæ hoc loco ingrauescit, ingens gentilium odium contra sanctos incita-

EVSEBII HISTORIAE

incitatum, supplicia, quæ beati martyres placidè sustinuerunt, neque nos dicendo accuratè exprimere, neq; scribendo facilè à quoq; cõprehendi possunt. Nã aduersarius noster, aduentũ suũ (in quo audacter ac libere ecclesiã Christi oppugnaturus sit) iam quasi prolusione quadã & proæmio breui futurũ prænunciãs, omnibus viribus, vt dicitur, Christianos adortus est: atq; adeo vbiq; grassatus, suos consuefecit, & ad bellũ cõtra seruos Dei gerendum vsu & exercitatione mire instruxit. Quapropter non solum ædificiis publicis, balneis, & foro nobis interdictum est, sed etiam, ne quisquam nostrum vsquam locorum in conspectum prodeat, ab illis vetitum. At gratia Dei pro nobis cum diabolo decertauit, & hos, qui sunt paulo omissoire animo, eripuit è periculo: illos autem, qui patientia armati, tanquam firmæ fidei columnæ, non modo impetum hostis nostri diaboli facilè laturo videbantur, verũ etiam in sua ipsorum capita eundẽ quodammodo prouocaturi, ex aduerso opposuerunt: qui tum in acie fortiter cum aduersario confluerunt, omne opprobrii, & supplicii genus toleranter sustinendo: tum celeri gradu maturarunt ad Christum, ea mala, quæ erant ingentia & grauia, exigua & penè nulla existimando: perspicueque reuera ostenderunt, quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Ac primum cruciamenta, quæ confertim erant, & tanquam cumulo à multitudine in illos coaceruata, viriliter & magno animo subierunt: vociferationes, plagas, violentes tractus, dilacerationes, lapidum projectiones, carceres, & quicquid denique ab agresti & furiosa multitudine contra nos, velut contra hostes & inimicos fieri soleat. Quotquot igitur erant, à Tribuno plebis aliisque magistratibus, qui ciuitati præerant, in forum deducti, cum coram vniuersa multitudine esset ab illis de fide quæsitum, & eam liberè ipsi confessi fuissent, vsque ad præsidis aduentum in carcerem coniecti, conclusique erant. Deinde cum ducerentur ad præsidem, & ille in iudicando omnium crudelitatis genere contra nos nostrosque vteretur,

Vetius

Rom. 8.

, Vetius Epagathus, vnus ex fratribus, immenso chari-
 , tatis erga Deum & proximum ardore inflammatus, (qui
 , quidem cum non modo ad omne officium erga proxi-
 , mum sedulo exequendum impiger & propentus esset,
 , verum etiam flagranti Dei amore & sacrosancto spiri-
 , tus instinctu exardescens, in omnibus domini præceptis
 , & iustitiæ æquitatisque institutis integre incederet,
 , adeo sanè accuratè vitam instituisset, vt quamuis esset
 , adolescens, eodem tamen testimonio, quod scriptura *Ioan. 1.*
 , seni Zachariæ Sacerdoti tribuit, dignus videretur) hic
 , Vetius inquam, iudicium tam temere & iniuriosè con-
 , tra nos pronunciatum, non poterat omninò æquo
 , animo ferre, sed supra modum succensebat, postula-
 , batque, vt potestas ei daretur, liberè in illo consensu
 , pro fratribus respondendi: seque perspicuè probatu-
 , rum dicebat, nihil sceleris, nihilue impietatis in nobis
 , omninò posse reperiri. Contra quem cum multitudinis
 , frequentia, quæ tribunal circumfistebat, admodum
 , vociferata fuisset (erat enim inter illos illustris atque
 , eximius) cumq; præses etiam iustam ab eo propositam
 , postulationem minimè posset tolerare, sed solum istud
 , ab eo quæreret, vtum esset Christianus, ille tum si-
 , mulatq; erat clarissima voce hoc ipsum confessus, in for-
 , tem & numerum martyrum relatus est: ac deinceps aduo-
 , catus christianorum appellatus, nec planè immerito. Ha-
 , buit enim aduocatum Iesum in animo commorantem, &
 , spiritum sanctum multò quàm Zacharias feruentiorem:
 , quem per ingentem charitatis quasi cumulum, quo ad-
 , ductus, adeo alacri & ardenti studio pro fratrum propu-
 , gnatione suam ipsius vitam profudit, satis perspicuè
 , ostendebat. Christi igitur & est, & fuit, verus & ger-
 , manus discipulus: qui agnum, quocunque eat, sequitur.
 , Inde igitur inter reliquos Christianos facillè internos-
 , cebatur, Nam martyres, qui videbantur cæteris facillè
 , præstare, in publicum prodibant, se paratos ad om-
 , nia tormenta ostendebant, omni denique animi alacrita-
 , te confessionem illam, quæ est martyrii propria, cumu-
 , latè pleneq; explebant. Sed extabant alii imparati, inex-
 , ercitati, & animo fracto, qui acrem certaminis impetum
 , ferre

EVSEBII HISTORIAE

ferre non poterant: ex quibus circiter decem numero, animis ignauè & muliebriter conciderunt. Qui profecto non modo magnum dolorem mentibus nostris, & immensam acerbicatem inurebant, verùm etiam aliorum, qui hactenus non comprehendebantur, quiq; martyribus etiam in acerbissimo cuiusque generis cruciatu iacentibus præsto semper aderant, & eos non aliquando desertos esse passi fuerant, alacritatem penitus retulerunt. Omnes igitur id temporis propter incertum confessionis euentum, eramus graui metu perculsi: non plagas quidem, & supplicia quæ illis post infligerentur, veriti, sed ancipiti confessionis exitu mente prouiso, magnopere extimescentes, ne quis præ languida animi infractione prorsus succumberet. Quotidie tamen, qui digni corona martyrij habebantur, ad illorum numerum supplendum, prehensi erant, vsque adeo vt ex duabus hisce ecclesijs omnes pij & studiosi viri (quorum virtute & doctrina in primis, status illarum rite administrari solet) eximerentur. Quidam etiam ethnici, nostrorum serui vnà capiebantur (siquidè Præses omnes nos passim perquiri præceperat) qui tormenta, quæ sanctos tollerare cernebant, reformidantes, contra nos, militibus Satanae impulsu, illos ad hoc idem incitantibus, Thyestæas cænas, & incestus Oedipodis falso commenti sunt: & alia quæ nobis nec eloqui, nec cogitare quidem fas esse iudicatur: Quin tale facinus aliquando inter homines admissum fuisse, ne credi quidem propemodum debet. Quæ sanè cum essent fama & sermone hominum passim dissipata, omnes velut immanes belluæ, contra nos furere ceperunt, ita vt si qui antea propter necessitudinem, moderate se erga nos gessissent, tunc tamen rabie quadam incitati, dentibus frendere, insanireque propè viderentur: atque id adeo, quod à domino nostro prædicebatur, in eo esset impletum: tempus venturum, in quo omnis, qui vos occiderit, videbitur obsequiũ præstare Deo. Vnde de cætero sancti martyres maiora quædam cruciamenta, quàm quæ possint oratione explicari, (idque Satana in illud pro viribus incumbente, vt aliquid blasphemie contra Christum, ex eorum ore educerent

Ioan. 16.

ceret) sufferre cogebantur. Supra modum igitur lethale
 multitudinis vniuersæ, præfidis, & satellitum odium in
 diaconum, nomine Sanctum, Viennæ prognatum, & in
 Maturum etiam recens quidem baptizatum, sed genero-
 sum tamen Christi athletam efferbuit: In Attalum por-
 ro genere Pergamenum, columnam & stabilimentū coti-
 nuum ecclesiarum, quæ hic sunt: in Blandinam deniq;
 per quam Christus euidenter ostendebat, eos, qui apud
 homines viles, despecti, & contempti videantur, apud
 Deum propter charitatem erga illum, non specie iacta-
 tam & simulatione, sed vi & virtute declaratam, magno
 splendore & gloria donari. Nam cum non nos solū per-
 timesceremus, sed etiam hera illius secundum carnem
 (quæ etiam ipsa vnâ in martyrum pugna dimicauerat)
 ne cum in certamen descenderet, præ corporis imbecil-
 litate, non libere & ingenue fidei suæ confessionem pro-
 loqui pergeret, Blandina tanto animi robore & virtute
 imbuebatur, vt tortores, qui illam vicissim omni suppli-
 ciorum genere à primo mane ad vesperam vsque afflixif-
 sent, propè labore defessi languescerent, seq; tum ab illa
 victos, tum nihil amplius habere cruciamenti reliquum,
 quod ei irrogarent, faterentur: atque adeo magnopere
 mirarentur, quo pacto (cum totum eius corpus ita dila-
 ceratum esset) perseuerans, spiritum duceret: palamque
 testarentur, vnum tormenti genus satis habuisse virium
 ad vitam ei eripiendam, nedum tam multis & variis o-
 pus fuisse. Verum beata martyr (sicut generosum ath-
 letam decet) in ipsa fidei confessione vires colligebat,
 atque prolatis istorum verborum, Christiana sum, & ni-
 hil apud nos admittitur sceleris, erat dolorum, qui eam
 vrgebant, summa leuatio, fomentum cruciatus, & cuius-
 que molestiæ depulsio. Diaconus ille Sanctus nomine,
 supra quàm credibile est, & supra omnem humanum ca-
 ptū, verbera à carnificibus impacta, toleranter sustinens,
 cum scelerati illi carnifices propter assiduitatem, & ma-
 gnitudinem tormentorum, quæ ei infligebant, sperarent
 se aliquid, quod indecorum & eius professioni parū con-
 sentaneum videretur, ab eo audituros, ipse tanta animi
 celsitate & constantia illis ex aduerso resistit, vt ne no-

EVSEBII HISTORIAE

men quidem, vel suum, vel gētis, vel ciuitatis, vnde fuit,
 neque vtrum seruus, an liber, illis vellet dicere, Sed ad
 omnia rogata ita latino sermone responderet, Christia-
 nus sum: istudque pro nomine, pro ciuitate, pro genere,
 & deniq; pro re quaque, iterum ac sæpius eloqueretur.
 Aliam autem vocem gentiles ab eo elicere audireq; non,
 poterant. vnde tam graui & acerba bile animus cum præ-
 fectione, tum tortorum contra illum inflammabatur, vt cum,
 nihil haberent supplicij, quod ei deinceps imponerēt, ad
 extremum laminas æneas feruentes, & ignitas, tenerrimis,
 corporis membris affigerent. At ille quanquam corpo-
 ris membra exurebantur, firmus tamen, cōstans, & immu-
 tabilis in fidei cōfessione perstitit: quippe qui diuino &
 cælesti fonte aquæ vitalis, quæ ex Christi vêtre profluit,
 tanquam rore cum aspersus, tum roboratus erat. Corpus,
 autem testimonio fuit eorum, quæ ipsi acciderant, vtpo-
 te vulneribus & vibicibus totum cruentatū: quod qui-
 dem sic in rugas erat contractū, vt exteriorem hominis,
 formā prorsus abiiecisset: in quo Christus afflictationis,
 particeps, res præclaras ad suam ipsius gloriam gessit, cū
 aduersarium profligando, tum cæteris præclarum exem-
 plum ostendendo, nullum esse metū, vbi Dei patris cha-
 ritas, nec vllam molestiam, vbi fides Christi viget. Nam,
 quanquā impij carnifices, paucis diebus post, cū martyre
 denuo torquerent, putabant, si corporis membris supe-
 riore iam cruciatu tumidis, & inflāmatione quadam effe-
 uescētibus, eadē supplicia accumularent, vel se illū facile
 euicturos (præsertim cū ne manuum prope tractationem,
 perferre iā posset) vel illū tormentis tandē extinctū, gra-
 uem reliquis horrorē incussurum, tamen tantū abfuit, vt
 in illo aliquid eiusmodi contingeret, vt etiam præter o-
 mnium hominū opinionem, corpus in illis posterioribus
 tormentis recreatum, & in integrum restitutum, formam
 priorem atque vsum membrorū recuperaret: a deo vt se-
 cunda illa carnificina, non inflicta pœna, sed medicina,
 per Christi gratiam adhibita videretur. Porro Bibliidem
 vnā ex eorum numero, qui fidei confessionem perne-
 gassent, cū iā diabolus à se prorsus absorptā putaret, cu-
 piens etiam per blasphemiam in Deū, condemnationē eius
 augere

1. Ioan. 4

augere, ad supplicium deducendam curavit, eamque velut fractam
 & ignavam, impia in nos, & flagitiosa probra loqui impu-
 lit. Illa tamen in tormeto rediit ad se, atque; ut ita dicam, ex
 profundo somno excitata est, presenti supplicio quo-
 dammodo submonita, ut de aeterna gehennae poena serio
 cogitaret. At contra quam diabolus expectabat, maleuolis
 Christianorum obtrektoribus ex adverso sic respondet.
 Quomodo eiusmodi viri liberos suos deuorare in ani-
 mum poterunt inducere, quibus ne licitum quidem sit sangui-
 nem animalium ratione carentium comedere? Et ab eo tem-
 pore se Christianam ingenuè confessam est, & sorti numero-
 rumque martyrum adiuncta. At cum tyrannica crudeliaque illa sup-
 pliciorum genera per beatorum patientiam, Christi virtute fit
 matam, frustra imposita irrogataque; videretur, diabolus al-
 ias quasdam machinas de integro contra illos excogita-
 uit: nepe ut in carrerem coniecti, interdum in locis horrida
 caligine obstitis, & plenis molestiarum miserè iacerent, non-
 nunquam illorum pedes in crassas copepedes impositi, distine-
 rentur, & ad quintum usque; foram, longa intercapedine in-
 terposita, distenderentur: aliquando vexarentur aliis plaga-
 rum modis, quos rabidi diaboli ministri, illiusque; maleuo-
 lètia suffusi, hominibus in carcerem conclusis incutere so-
 lent: usque; adeo ut complures, quos dominus eo pacto è vita
 exire volebat, ibi ob fetidum odorem & loci angustiam peni-
 tus suffocarentur. Quinetiam non pauci, (in quibus illic Dei
 gloria perspicue ostentata erat) quavis ita acerbe excrucii-
 ati fuissent, ut nulla curatioe adhibita viderentur amplius
 posse vitam protrahere, in carcere tamen superstites mane-
 bant, omni humana quidem cura & subsidio orbati ac destitu-
 ti, à Domino tamen, tum corporis, tum animae viribus ita roborati con-
 firmati que; erant, ut ceteros, & ad fidem constantem tenendam
 tuendam que; incitarent, & grato admodum subleuaret solatio.
 Alij autem modo capti, & recetes in carcerem conuersi (quorum
 corpora antehac tormetis subeundis callum haud contraxe-
 rant) pondus carceris & grauitatem minime poterant ferre,
 sed intus breui mortem oppetebant. Beatus item Pothenus,
 cui Lugdunensis episcopatus ministerium erat concreditum,
 cum nonagesimum suae aetatis annum praeteriisset, & corpo-
 ris imbecillitate ita laeuesceret, ut vix posset propter vi-

Att. 19

EVSEBII HISTORIAE

rium infirmitatem, qua destinebatur, libere spirare, spiritus tamen alacritate propter ardentem, qua flagrabat, martyrij cupiditatem, plurimum recreatus, ad tribunal gestabatur: & tametsi corpus eius iam præ decrepitate & cruciatu morbi, penè exhaustum esset, anima tamen in ipso seruabatur integra, vt per eam Christus gloriose triumpharet. Qui quidem ad tribunal, magistratibus ciuitatis eum comitantibus, & vniuersa multitudine, varias cuiusque modi vöciferationes, contra illum, vt pote Christianum edente, à militibus deductus, præclarum fidei testimonium perhibuit. Cum enim à præside rogaretur, quis esset Christianorum Deus, respödit, Si tu ea re dignus sis, cognosces. Inde igitur asperè & im-misericorditer raptatus, varias plagas excepit, cum ab his, qui stabant in proximo, qui nihil eius ætatem reuerentes, manibus pedibusque in illum contumeliose insultabant, tum ab illis, qui longius erant remoti, qui, quod singuli habebant in manibus, illud in illum coniecerunt: idq; propterea, quòd omnes permagnæ culpæ & impietatis loco ducebant, si quisquam petulanter illum infectari vlla ex parte omitteret. Nam deorum suorum causam ita se vindicaturos arbitrabantur. Ille vix iam spiritum ducens, in carcerem coniectus fuit: ac bi-duo pòst, efflauit animam. Ibi vero singularis Dei prouidentia apparuit, & infinita Iesu seruatoris misericordia, patefacta est: quæ sane talis fuit, qualis quidem raro inter fratres Christianos contigisset, à diuina tamen Christi virtute ac potentia non omninò aliena. Nam qui, vt primum erant comprehensi, fidem inficiati fuissent, non modo in carcerè cum cæteris condebantur, (nihil enim illis vt tempus ferebat, negatio attulit adiumenti) verù, etiam suppliciorum eorundem erant facti participes: atque sicut illi, qui ingenuè fatebantur se esse quod erant, nullo alio crimine obiecto, nisi quod Christiani essent, tradebantur in custodiam: Sic isti, qui fidem pernegarant, de reliquo in carcere tanquam homicidæ & scelerati detinebantur, duplo grauiore cruciatu & angore, quàm cæteri, afflicti. Illos enim subleuabat lætitia ex martyrio percepta, spes promissorù, charitas in Christù,

facer-

, facer patris spiritus: hos magnum & graue conscientiae
 , pondus admodum vexabat: vsq; adeo, vt dum per homi
 , num frequentiam palam gradiebantur, ipso vultu ab o
 , mnibus aliis facile internoscerentur. Illi enim hilares in
 , publicum progressi sunt: in quorū vultu decor quidam
 , gratia & venustate multa aspersus enituit, sic vt vincula
 , etiam, quibus velut sponsa aurearum simbriarum varie
 , tate decorata, mirè erant illustrati, egregium quendā or
 , natum illis adiecisse viderentur: tam suauem item & fra
 , grantem ex ipso Christo egredientem efflarunt odorē,
 , vt nonnullis artificioso quodam vnguento & manu cō
 , posito delibuti putarentur. Hi autem demissi, abiecti, a
 , spectu horridi, turpi ignominiae labe deformati, à genti
 , libus porrò velut ignaui effœminatiq; probris contume
 , liose affecti: ac deniq; cū honoratum, gloriosum, & salu
 , tare nomē Christi amisissent, perinde ac si homicidij rei
 , fuissent, homicidæ iam appellati. Ista vbi ceteri coram
 , aspexissent, magnopere roborati erant, & animo consta
 , biliti. Qui enim præhēdebantur, omni memoria diaboli
 , cę cogitationis ex animo deposita, absq; hēsitatione fidē
 , suā profitentur. Istis porrò, paucis verbis obiter interie
 , ctis rursus, quę sequuntur, adiungūt. His igitur rebus cō
 , fectis, de reliquo martyria, quæ in ipso vitæ exitu suf
 , ferebant, in quæq; suppliciorū genera dispertiebantur:
 , Siquidē vnā coronā beati martyres ex vniuersis & variis
 , cuiusq; generis flosculis contextam complicatāq; , Deo
 , patri obtulerunt. Quocirca par erat generosos & insig
 , nes Dei athletas, vbi multiplex & variū martyrij certa
 , men subierant, illustremq; ab hostibus reportarant victo
 , riā, præclara immortalitatis corona decorari. Maturus,
 , ergo Sāctus, Blandina, & Attalus, die cū bestiis dimicādi
 , in nostrorū hominū cruciatū de industria præstituta, ad
 , bestias ducebātur, quò publicū & cōmune gētilibus spe
 , ctaculū, plenū inhumanitatis & seuitiæ, exhiberent. Atq;
 , Maturus, & Sāctus in amphitheatro omne genus tormē
 , torū denuò subeunt, perinde ac si nihil cruciatus antea
 , fuissent omninò perpessis: imo vero vt athletæ, qui mo
 , do aduersariū per varias certaminū vices strenuè profl
 , gassent, & pro corona vitę ipsis proposita, postremū iam

EVSEBII HISTORIAE

certamē haberēt in manibus ad conficiendū, de integro
 tū verberū traiectiones, quibus homines illic plecti so-
 lēt sustinēt, tū crudeles ferarū tractus, tū alia omnia cru-
 ciamentorū genera, quae insana & furiosa plebs, alij aliū-
 de cū vociferatione, illis infligi postulabant, tum ferreas
 deniq; cathedras, & ignitas illorū mēbris suppositas, qui-
 bus corpora miserē frīxa & exusta erant: & quanquā gen-
 tiles pestifero illorū nidore nō absq; molestia saturabā-
 tur: tamē ne ea quidē re deterriti, ab insania sua desistūt,
 sed pergunt adhuc magis magisq; furere: quādo quidem
 illis in optatis erat, eorum patientiā prorsus euincere.
 Cæterum ab ipso Sancto nihil aliud elicere poterāt, præ-
 ter illam vocē, quam ab initio de fidei suae confessione
 proferre consueuisset. Isti autem martyres, quoniam in
 hoc ingenti certamine, vita adhuc in ipsis residebat, sin-
 gularium certaminum loco, quae magna cū varietate ibi
 fieri solebant, illo die spectaculum vniuerso populo præ-
 bentes, ad extremum securi percutiuntur. At Blandina
 trabi lignea sublimis affixa, præda bestiis incurfantibus,
 obijcitur: quae quoniam & in crucis specie suspensa cer-
 nebatur, & ardentem præces fundebat, magnam concer-
 tantium mentibus alacritatem iniecit: quippe in ipso cer-
 tamine, ex sorore cruci suffixa, ipsum Christum, qui pro
 nobis crucifixus est, oculis corporeis quodam modo vi-
 debant, vti credentibus in illum pro certo persuadere-
 tur, quod qui pro eius gloria quicquam perpetiatur, hæ-
 reditatis sit cum Deo viuentis consors & participes fu-
 turus. Ac cum nulla bestia eius carnem tangere vellet, à
 trabe mox abrepta, in carcerem iterum truditur, & ad al-
 liud reseruatur certamen, vt per varia concertationum
 genera victrix facta, tum tortuosum serpentem condem-
 nationi, quam ab se auertere non posset, iure addiceret,
 tum fratres pariter ad constantiam incitaret: quae licet
 humilis, imbecillis, & prope abiecta virgo esset, armatu-
 ra tamen Christi, fortis athletæ, induta, non solum per
 multas cruciamentorum vices, aduersarium superauit,
 verum etiam per illustre illud certamen coronam im-
 mortalitatis tandem assecuta est. Attalus item, clarus
 & magni nominis vir, importuno multitudinis rogatu
 ad sup-

ad supplicium euocatus, ob rectè factorum conscientiam
 (siquidem ingenuè in Christiana institutione & disci-
 plina exercitatus, fidelis semper apud nos & constans
 veritatis testis extitisset) alacri animo certamen ingre-
 ditur. Ac cum vndique per amphitheatrum circumdu-
 ceretur, tabula, in qua latinis literis hæc inerat inscrip-
 tio (Hic est Attalus Christianus) illum præcedente,
 cumq; in eum admodum petulanter populus insultaret,
 præses, vbi Romanum esse didicisset, mandauit vt in car-
 cerem denuo cum reliquis, qui in eodem erant, conclu-
 deretur: de quibus literas ad Cæsarem scripsit, eiusque
 expectauit de illis sententiã. Tempus verò, quod interea
 intercedebat, illis quidem neq; otiosum, neq; infrugife-
 rum fuit: sed per mortè eorum dilatam, immensa Christi
 clemètia, quasi lumen suum propalã profudit. Nam inter
 mortua ecclesię mēbra, viuorū subsidiis fuerunt ad vitã
 reuocata: & qui fidem confessi fuissent iis, qui eandem
 pernegassent, magna beneficia detulerunt, atq; adeo per
 magna lætitia matri & virgini ecclesię exorta est, cū eos,
 quos abortu tanquam mortuos eiecisset, viuos & inco-
 lumes recuperasset. Illorum enim hortatu & exemplo
 complures, qui fidem negassent, erant tanquam in vtero
 matris ecclesię iterum concepti, iterum in membra for-
 mati, iterum ad vitam reducti, iterum denique ad fidem
 suam confitendam perdocti. Atque cum ad vitam essent
 restituti, & viribus confirmati, suauitatem Dei (qui non *Ezech. 18*
 vult mortem peccatoris, sed pro sua benignitate eum
 ad pœnitentiam inuitat) animis haurientes, ad tribu-
 nal sponte accedunt, vt iterum à præside de fide de-
 nuo rogarentur. Nam cum Cæsar responsum per li-
 teras misisset, illos, qui fidem Christi confiterentur,
 tympanis esse torquendos: hos autem, qui eandem in-
 ficiarentur, in principio mercatus (qui hic celebrari so-
 let, quiq; est propter frequentiam, hominum ex omni-
 bus gentibus, eo commeantium, multorum sermone no-
 bilitatus) liberos dimitteudos: præses beatos marty-
 res, tanquam spectaculum & gloriosam pompam, de illis
 multitudini præstaturus, ad tribunal deduci iubet: ite-
 rum in quæstionem vocat: datq; sententiam, vt qui

EVSEBII HISTORIAE

municipes Romani essent, securi percuterentur; reliqui
autem amandarentur ad bestias. Christi vero gloria in
his, qui antea fidem abnuerant, tunc tamen præter genti-
lium opinionem eandem ingenue confitebantur, magno
pere illustrata fuit. Etenim illi cum privatim in quæstio-
nè dati essent, quasi pro certo absoluedi, tamen se Chri-
stianos verè confitentes, martyru' choro adiciebantur.
Alij autem falsi Christiani à fide penitus lapsi, qui neque
vestigium aliquando fidei, neque sensum & significatio-
nem vestis sponsalis, neq; cogitationem timoris Dei in
animis insidentem habebant, sed per nequam eoru' con-
uersationem, viam veritatis contumeliis affecerant, hoc
est, filij perditionis, foris extra ecclesiam permanserunt;
cæteri vniuersi fuere in ecclesiã denuò ascripti. De qui-
bus cum haberetur quæstio, Alexander quidam genere
Phryx, arte & scientia medicus, multis annis in Gallia
commoratus, omnibus fere propter charitatem erga
Deum & liberam in verbo prædicando alacritatem co-
gnitus (non enim doni & muneris Apostolici expers e-
rat) cum astaret tribunali, & illos fratres nutu ad fidei
confessionem hortaretur, (iis qui vndiq; tribunal cir-
cumstebant videbatur tanquã parturiens) populi mul-
tudo confessionem eorum, qui antea inficias iuissent,
ægre ferens, contra Alexandrum, tâquam eius rei caput
& authorem vociferari cœpit. Vbi verò præses instabat,
sciscitabaturq; quisnam esset, respondet se Christianum
esse. Vnde præses ad iracundiam prouocatus, illum con-
demnat ad bestias. Postero autem die eandem cum At-
talo dimicationem (præses enim, quo populo gratifica-
retur, Attalum denuò bestiis obiecit) Alexander ingre-
ditur. Hi duo in amphitheatro omnes machinas ad eo-
rum cruciatum excogitatas, tanquam præteruecti, maxi-
munq; certamen perpessi, ac extremum gladio feriuntur.
Alexander autè neq; ingemuit, imo vero ne gry quidem
ore extulit, sed interiore mente & cogitatione, quasi cū
Deo sermones contulit. Attalus, vbi in ferrea cathedra
iam candenti esset impositus, & eius incendio ambustus,
quando nidor & fumus è corpore in sublimi ferebatur,
latino sermōe multitudinē sic affatus est. Ecce, ecce, hoc
quod

Math. 22

2. Pet. 2.

quod vos præstatis, est homines vorare. Nos quidē, neq;
voramus homines, neque aliud quicquam sceleris patra-
mus. Rogatus tandem, quod nomen Deus haberet, re-
spondet: Deum nomen non habere more hominum.
Quibus omnibus confectis, postremo die singularium
certaminum aduentante, Blandina & adolescens Pon-
ticus, circiter quindecim annos natus (hi autem quoti-
die introducebantur ad reliquorum supplicia contem-
planda) in amphitheatrum inferebantur, vrgebanturq;
per gentilium idola iurare. Ac quoniam illi perstabant
constantes, & ea despiciatui ducebant, vāsana multitudo
contra illos asperere & ferociter sæuiebat, adeo vt neque
adulescentuli commiserarentur ætatem, neque mulierem
omnino reuererentur. Omnibus igitur tormentis eos
obiectare, & per quoduis supplicij genus vndiq; agitare
cœperūt: & sine intermissione nunc hanc, nunc illū per
ipforum deos iurare impellebant. Cæterum hoc nullo
modo poterant efficere. Nam Ponticus qui ita à sorore
erat exuscitatus, vt gentes eam esse animaduernerēt, quę
illum cohortata fuisset, confirmassetq; post omnia cru-
ciantorum genera viriliter & magno animo tolerata,
extremum spiritum edidit. Beata Blandina omnium po-
strema, tanquam nobilis & generosa mater, vbi liberos
animauerat ad pœnam, & victores ad Christū regē præ-
miserat, ipsa eosdem cum liberis certaminum cursus re-
mēsa, ad eosdem, lætitia gestiens, ac de ipso vitæ suæ ex-
itu permagno gaudio exultans, properabat: non quasi ad
bestias crudeliter proiecta, sed ad cœnam sponsi amice
imitata. Atque post verbera, post bestiarū laniatus, post
sartaginis exustionem, ad extremum in rete inuoluta,
tauri rictibus obiectatur. Quæ cum ab animali illo diu
multumq; ic̄ta exagitataq; fuisset, ac nullum sensum cru-
ciantorum, quæ hætenus ei obtigissent, partim pro-
pter spem, qua Dei promissis firme adhærescebat, partim
propter colloquia quæ intra se cū Christo conferebat,
omnino haberet, tandem ense ingulata fuit. Vnde gen-
tes ipsæ palam testabantur, mulierem apud se nunquam
tot tamque acerba tormenta, tam constanter pertulisse.
Verum eorum rabies & crudelitas in sanctos non ita

EVSEBII HISTORIAE

exaturata fuit. Nam ab immani & furiosa bellua, diabo-
 lo, immanes illæ & barbaræ gentes exagitata, vix aut ne,
 vix quidem à furorē suo aliquando acquieverunt. Imo,
 verò in corporibus martyrum suam de integro cōtume-
 liam cœperunt & malevolentiam exercere. Nam quāuis,
 martyru cōstantia penitus essent superatæ, tamen quia,
 omnem humanam rationem omnino exuissent, illorum,
 amentia minimè fuit retardata repressaq; sed acerba bilis,
 cum præsidis, tum populi, (qui quidē in nos lethale odij,
 sui virus euomebant) tanquam immanis belluæ magis,
 magisq; incensa: sic vt scriptura verè impleretur: Im-
 pius adhuc impie agat, & iustus iustificetur adhuc. Ete-
 nim corpora eorum, quos carceris pestifer odor & cru-
 ciatus suffocauerat, canibus laceranda obiciunt, studi-
 oseq; nocte dieq; obseruant, ne quisquam è nostris illa
 tumulis mandet. Tandem vero martyrum in amphithea-
 tro interfectorum membra, quæ nec bestia adhuc vo-
 rarant, nec ignis absumperat, partim minutatim dilania-
 ta, partim instar carbonum ambusta, quinetiã securi per-
 cussorū capita vnà cum corporum truncis collecta, dies
 complures similiter militum excubiis infepulta custodi-
 unt. Porro alii fremere, & dentibus contra eos frendere
 cœperunt, toto animo connitentes, aliquam grauiorem
 in ea exercere cōtumeliam. Nonnulli irrisione ludere, &
 falsos cachinnos tollere, summaq; cōmendatione &
 præconio Idola sua efferre: quibus quidem tanquã au-
 thoribus, pœnam & ultionem Christianorum acceptam
 retulerunt. Non pauci, quanquam factis aliquanto mo-
 destiores erant, & de illorum afflictatione aliquantū cō-
 dolescere videbantur, verbis tamen eos acerbè vexare,
 ad hunc modum: Vbi iam illorum Deus? Quid illis hæc
 profuit religio, quam suæ ipsorū vitæ preposuerūt? Quæ
 ad gentiliū crudelitatem pertinebant, talē habebant va-
 rietatē. Quæ autē ad nos, videbantur sanè magnum mœ-
 rorem propterea in se complecti, quòd martyrum cor-
 pora humo tegendi nulla dabatur facultas. Neq; enim
 nox ad hanc rem aliquid afferre præsidii, neque magna
 pecuniæ vis eorum animos flectere, neq; preces vlla ex
 parte placare poterant, Sed nulla nō ratione & via cor-
 pora

Apoc. 22.

pora illa erāt afsidue ab illis obseruata, & id quafi in magno lucro deputatum, si penitus inhumata iacerent. Paulo post etiam ista addunt. Martyrum corpora sex dies continuos sub dio iacentia, & maxima ignominia affecta, post autem ex impiis illis & facinorosis carnificibus exusta, inq; cineres redacta, in Rhodanum fluuium, qui illic in proximo defluit, spangebantur, quò nullæ quidē illorum reliquæ amplius super terram restarent. Ista eo consilio patrabant, quod Deum se posse vincere, & illis regenerationē corporum prorsus eripere arbitrati sunt, quò ne vlla quidem (sic enim dicebant) spes resurrectionis illis reliqua fieret: qua freti, inquit, non solum peregrinam quandam & nouā nobis induxerunt religionē, verū etiam neglexerunt penitus tormenta, & prompto atque alacri animo ad mortem properarunt. Iam videamus, vtrū sint resurrecturi, & vtrū illorum Deus ipsos iuuare, & è manibus nostris eripere possit. Eiusmodi persecutionis tempestas, regnante imperatore (de quo docuimus) istis Christi ecclesiis obtigit. vnde certè, quænam fuerint in reliquis Prouinciis eodem tempore factitata, coniectura assequi poterimus.

Quomodo sancti martyres, lapsos in persecutione humaniter excipiendo medebantur. CAP. II.

Illas item voces ex eadem epistola depromptas, in hūc sermonem includere operæpretium arbitramur, quibus modestia & singularis martyrum, quos diximus, benignitas hoc ferè modo descripta sit. Isti verò ipsi Christi (qui cū in forma Dei esset, nō rapinā arbitratus est se esse æqualē Deo, sed seipsum exinaniuit, formā serui accipiens) tam vere æmuli & imitatores erant, vt quāuis in tali gloria & splendore locarentur, & non semel, & iterū, sed sæpius, vt martyres decet, pro fidei confessione acerba tormenta perpessi, bestiis obiecti, ab eisdem denuo ablati, ignito ferro exusti, vibicibus liuidi, vulneribus vndiq; inflictis excruciat, nō tamē se ipsi martyres esse prædicarent, neq; cuiq; nostrū copiā facerēt, illos eo nomine appellandi: Sed si quisquā nostrū eos vel per literas, vel per sermonem, vt martyres, forte salutauisset, graui-

Philip. 2.

EVSEBII HISTORIAE

1248
 grauiter eum reprehenderent. Libenter enim martyris,
 appellationem Christo, fidei & vero martyri, primo,
 genito mortuorum, duci & auctori vitæ, quæ est ex Deo,
 concesserant: martyrum etiam qui iam ad Christum ex,
 hac corporis custodia migrauissent, nos non grauare in,
 memoriam redegerunt, dixeruntque: Illi iam vere sunt,
 martyres, quos Christus propter fidei confessionem, ad,
 se recipere dignatus est, & quorum martyrium, ipso præ,
 claro vitæ exitu, tanquam sigillo certissimo obsignauit.
 Nos autem tenues solum & abiecti Christi nominis cõ,
 fessores. Atque fratres obsecrabant cum lachrymis, vt,
 præces pro illis ardentem, & obnixæ Deo funderent, quo
 ipso discessu è vita, opus, quod Deus tam benigne in illis,
 incepisset, cumulatè expleretur. Et quamuis non modo,
 libera responsa gentilibus dando, sed etiam patientia,
 magnanimitate, fidenti animi robore, contra omnes cru,
 ciatus, se generosos ac strenuos palam ostendendo, vim,
 & virtutem martyrii perspicue declarassent, tamen ti,
 more Dei referti, martyrum appellationem, qua fratres,
 illos donare voluissent, ab se repellere studebant. Et ite,
 rum paucis verbis interiectis, sequuntur ista. Humiliaue,
 runt se sub manu potenti, qua iam satis exaltati sunt.
 Dum in vita manebant, defendere omnes, neminè accu,
 sare: Omnes è vinculis eripere, colligare neminè cona,
 bantur. Pro illis, qui supplicia eorum corporibus infli,
 xerant, exemplū Stephani perfecti martyris imitati, be,
 nigne orare, dicentes: Domine ne statuas illis hoc peccatū:
 Quod si pro eis qui impios tam cõtumeliosè torssissent,
 præcabatur, quãto magis pro fratribus idè ipsum præstite,
 runt? Hæc itè paulò longius sermonè producetes, ad nec,
 tant. Grauisimū autem bellum ab illis propter ingenuā,
 erga fratres charitatem, cum ipso diabolo ideo susce,
 ptum erat, quod tantopere nitebantur, vt voracè illius,
 tanquam malæ bestię gulā stringendo, eos viuos denuò,
 euomere cogerèt, quos prius tanq̃ mortuos se penitus,
 deuorasse putauerat. Non enim illi fratrum imbecillorū,
 lapsu gloriabatur. sed quæ dona ipsis per Dei gratiã af,
 fatim suppetebat, aliis qui maioris opis indigerent, beni,
 gue largiebatur: atq; adeo velut matris indulgētis mise,
 ricordia

Acto. 7.

ricordia cōmoti, multas lachrymas pro eorum salute in
 conspectu Dei patris profundeabant, vitā illis flagitabāt:
 vitam concessit Deus: vitam etiam cum proximis com-
 municarūt: victores in omnibus ad Deum profecti sunt:
 pacem amplexati, pacem nobis commendarunt: cū pace
 deniq; ad Deum decesserunt: non matri ecclesiæ mole-
 stiā & angorē, nō fratribus bellum & seditionē, sed gau-
 dium, pacē, concordiā, & charitatem reliquerunt. Ista
 igitur de beatorum illorum martyrum amore, quē erga
 fratres, qui fide excidissent, declarabant, ad legentium
 utilitatem, hoc loco posuimus, quo inhumanus & cru-
 delis animus eorum, qui deinceps erga debilia Christi
 membra in aliquod peccatum delapsa, tam inclementes
 & ferreos seipfos ostendebant, perspicue coarguatur.

*Qualis à Deo viso Attalo martyri per quietem
 apparuerit. CAP. III.*

EAdem porrò epistola de martyribus suprā memo-
 ratis perscripta, aliam etiam historiam dignam planē
 memoria continet: quam isto loco, quò à lectoribus
 cognoscatur, citare nō grauabimur. Ea huiusmodi est.
 Alcibiades, vnus ex illorū martyrum numero, vitā admo-
 dū duriter & austere instituēs, nullum omninò ante illud
 tēpus, cibū capeffere, sed pane solo, & aqua vti solet. Quī
 cū in carcere eodē modo vitam degere in animo habe-
 ret, Attalo post primum certamen, quod in amphithea-
 tro cōfecerat, indicatum est, Alcibiadem parum con-
 syderate fecisse, cum & Dei creaturis ipse vti nollet, &
 aliis etiam inde quoddam offensionis exemplar relin-
 queret. Alcibiades igitur à fratribus tandem persuasus,
 omnia cibaria deinceps atque delectu capeffebat, & gra-
 tias agebat Deo. Non enim diuina gratia istos suo beni-
 gno obtutu destitutos reliquerat: sed spiritus sanctus
 illis semper præsto dabat consilium. Ista isto modo sint
 exposita. Cū Montanus, & Alcibiades, & Theodotus in
 Phrygia iam tum prophetandi opinionē apud cōplures
 adepti fuissent (permula enim diuina gratia largiente mi-
 racula operaq; stupenda ad illud vsq; tempus per varias
 eccle-

E V S E B I I H I S T O R I A E

ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos etiam donis prophetiae fuisse consecutos) cumq; de istis hominibus controuersia orta esset, fratres rursus, qui in Gallia habitabant, priuatum iudicium, idque prudens & rectum cum primis, de eisdem, epistolae, quam diximus, subiunxerunt: nonnullasq; ac varias martyrum literas, qui apud ipsos mortem oppetebant, quas cum adhuc tenerentur in vinculis, non modo fratribus in Asia & Phrygia, verum etiam Eleuthero episcopo Ro. (quem vehementer rogabant, vt pax & concordia in ecclesiis constitueretur) exarabant, eidem epistolae adiecerunt.

Quomodo martyres Irenaeum per epistolam commendauerint. *CAP. IIII.*

Idem porro martyres Irenaeum ecclesiae Lugdunensis eid temporis praesbyterum per literas eidem episcopo Romano scriptas, plurimum commendabant: permultaq; viro illi virtutis dabant testimonia, sicut ipsa literarum verba declarant ad hunc modum. Te in Deo omnibus in rebus perpetuo, pater Eleuthere, valere optamus: Has literas ad te perferre fratrem nostrum Irenaeum & ministerii consortem, rogauimus: teque obsecramus, vt illum, vtpote studio incredibili erga testamentum Christi flagrantem, gratia & beneuolentia praeter ceteris complectaris. Quod si locum & gradum ecclesiastici ministerii vim & facultatem habere, iustitiae cuiquam impertiendae animaduertemus, hunc vt praesbyterum ecclesiae (hoc namq; munus obtinet) in primis tibi commendassemus. Verum quid attinet martyrum catalogum in eadem, quam citauimus, epistola comprehensum recensere? qui partim capite obruncato occubuerunt, partim bestiis dilacerandi, proiecti fuerunt, partim in ergastulum conclusi, vitam amiserunt? Quid item numerum confessorum commemorem, qui ad id temporis fuere superstites? Perfacile enim (si cui visum fuerit) licet ista plenissime cognoscere, modo illam epistolam, quam in libro nostro de martyribus vt dictum est, posuimus, accurate voluerit euoluere. Sed de rebus, Antonino regnante, gestis, ita a nobis explanatum sit.

Quo-

*Quomodo Deus auditis nostrorum precibus, Marco Aurelio
Cæsari, pluuiam de cælo miserit.*

CAP. V.

ANtonini fratrem Marcū Aureliū Cæsarem fama est
contra Germanos & Sarmatas aciem instruentem,
cum exercitus illius ingenti siti opprimeretur, om-
nino non habuisse, quid ageret. Vnde milites in ea legi-
one, quæ Melitina appellabatur (quæ sanè ab illo tempo-
re ad hanc nostram ætatem magnopere propter fidem
commendata est) in ipsa acie contra hostes instructa,
genibus humi positis (vt nobis cum oramus, in more est)
se ad præces Deo adhibendas totos conuertisse dicū-
tur. Ac dum hostes eiusmodi spectaculum magnopere
mirabantur, aliud quoddam multo admirabilius, statim
insecutum fertur. Fulmen enim hostes in fugam ver-
tisse, eosque interemisse, & imbrem in exercitū eorum,
qui diuini numinis opem implorauerūt, de cælo affatim
ruentem, eum vniuersum (qui parum aberat, quin præ-
siti intolerabili iam extingeretur) refecisse recreasseque.
Eadem historia apud gentiles scriptores, qui longè à
nostra religione dissentiunt, quiq; laborem ceperunt, ea
quæ illis temporibus gerebantur, literis persequendi,
commemoratur. Cômemoratur etiã à nostris: Sed à gen-
tilibus scriptoribus, vtpote à fide alienis, quanq̃ miracu-
lū illud ponitur, tamen quod nostrorū hominū præcibus
euenerit, ex eorū scriptis minime certè constat: at à no-
stris, vtpote veritatis fautoribus, simplici quadam orati-
one, & minime fucata, res, verè vt edita fuit, explicatur.
Ex quorum numero est & Apolinarius: qui affirmat, regi-
onē, cuius præcibus miraculum edebatur, latino sermone
Fulmineam vsque ab illo tēpore appellatam, illudq; no-
men rei euentum scite exprimens, ab Aurelio Cæsare ei
tributum: & Tertullianus quoq;, in Apologia, quam su-
prà citauimus, latinis literis fidei nostræ propugnatione
conscripta, Senatuiq; Romano dedicata, istarū rerū tes-
tis fidelis & locuples est, hancq; historiã certiore argu-
mēto & longe euidentiore confirmat. Sic enim scribit.
De tot exinde principibus ad hodiernum, diuinū huma-
nūq; sapiētibus, edite aliquē debellatorē Christianorū.
At nos

At nos

EVSEBII HISTORIAE

At nos cōtrariò edimus protectorem. Si literæ M. Aurélii grauiſſimi imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam ſitim, Chriſtianorum fortè militum precationibus impetrato imbre diſcuſſam conteſtatur, Sicut omnino palam ab eiufmodi hominibus pœnâ dimouit, ita alio modo palam diſperſit, adiecta etiam accuſatoribus damnatione, & quidem tetriore. Quibus idem autor iſta adiungit: quales ergo truces leges iſtæ, quas aduerſus nos ſoli exercent impii, iniuſti, turpes, dementes, vani? Quas Traianus ex parte fruſtratus eſt, vetando inquiri Chriſtianos. Quas nullus Adrianus, quanquam curioſitatum omnium explorator: nullus Veſpaſianus, quanquam Iudæorū debellator: nullus Pius, nullus Verus impreſſit. Sed iſta, vt lubet, Nos ad hiftoriam deinceps veniamus.

Enumeratio Romanorum Episcoporum.

CAPVT VI.

CVM Pothinus vitæ ſuæ curſum ad nonaginta annos produxiſſet, & vnâ cum aliis in Gallia martyribus è vita migraviſſet, Irenæus eccleſiæ Lugdunenſis epiſcopatum, quem Pothinus geſſerat, capeſſit. Hunc ineunte ætate, Polycarpi auditorem fuiſſe cognouimus. Qui in tertio libro operis ſui contra hæreſes editi, dum Ro. Pontificū ſucceſſionem tradit, eorum etiam catalogum ad Eleutherum vſq; (vnde licet conii cere illud ipſum opus Eleutheri memoria, cuius tempora iam percurrimus, ab eo compoſitum eſſe) recenset ad hunc modum. Beati apoſtoli, vbi fundamenta eccleſiæ præclare poſuerant, & eam prouidè ſapièterque exædificauerant, Lino Pontificatus miniſterium cōcrediderunt. Huius Lini meminit Paulus in epiſtolis ad Timotheum. Cui ſucceſſit Anaclætuſ. Poſt cuius mortem, tertio loco ab apoſtoliſ Clemens pontificatum ſortitò capit, qui & beatos apoſtoliſ oculis viderat, & cum illis de fide communicauerat, & apoſtolorum adhuc prædicationem recenti tenebat memoria, eorumque traditiones propè in conſpectu, & ante oculos poſitas habebat. Neq; ille ſolus. Nam id temporis multi ab apoſtoliſ eruditi, etiam ſuperſtites erant. Clemente Pontificatum gerente, ſeditio non exigua illa quidem inter fratres Corinthi excitata fuit.

fuit: vnde ecclesia Roma. epistolam scriptam accuratissime eò misit: qua illos cum ad pacem cohortata est, tum pristinae eorum fidei memoriam renouauit, tum denique traditionem nuper ab Apostolis acceptam ante oculos proposuit. Paulo post idem sic loquitur. Clementi huic successit Euarestus, Euaresto, Alexander: deinde Xystus Pontifex ab Apostolorum temporibus sextus constituitur. Quo mortuo, Telesphorus delectus est, qui praeclare & generose martyrium subiit. Tum Hyginus: deinde Pius: post Anicetus illo munere potiebatur: Soter Aniceto proxime succedit. Iam duodecimo loco ab Apostolis Eleutherus Pontificatus ministerium obtinet. Vnde traditio in ecclesia ab Apostolis gradatim deriuata, & sincera veritatis praedicatio eodem ordine, eadem episcoporum successione in ecclesia ad nostram vsque aetatem continuata est. Haec Irenaeus admodum congruentia cum serie historiarum, quae superiore nostro sermone percurtae sunt, conscripsit, in libris illis (sunt autem quinque numero) quos de falsae doctrinae refutatione inscripsit.

Quomodo ad ea vsque tempora per fideles, admirandae virtutes edebantur.

CAP. VII.

Idem porro Irenaeus in secundo libro eiusdem operis, clara diuinae & admirabilis virtutis iudicia in ecclesiis quibusdam ad suam aetatem residua fuisse, his fere verbis perspicue demonstrat. Plurimum abest, vt heretici possint mortuum suscitare, sicut dominus ipse, sicut eius Apostoli, praecationis subsidio adiuti, sicut alij e fratribus complures suscitarunt. Saepenumero autem aliqua de causa necessaria illud ipsam postulante, spiritus mortui, propterea quod tota ecclesia illius loci, vbi eiusmodi res gerebatur, cum ieiunio, & multa intercessione Deum orabat, in corpus rediit, & hominis vita sanctorum precibus donata est. Rursus paululum in oratione progressus sic ait: Quod si Dominum non reuera quidem, sed oculos hominum quasi visis perstringedo, ista edidisse dixerint, illos ad prophetarum libros deducemus, ex illisque ostendemus perspicue, omnia de illo ad eum modum & praedicta esse,

N esse,

EVSEBII HISTORIAE

esse, & vere p̄st euenisse, & cum solum Dei filium esse. Quapropter qui vere sunt eius discipuli, in nomine illius, per gratiam ab illo acceptam eiusmodi p̄stant, quò reliquis hominibus gratificentur, sicut quisque eorum ab eo donum acceperit. Quidam enim dæmones sic pro certo & vere eijciunt, vt non raro hi, qui malis & nequam, spiritibus purgati fuerint, tum fidem recipiant, tum in ecclesia & fidelium hominum societate constanter perseverent. Nonnulli rerum futurarum p̄scientia, diuina visione & p̄dictione prophetica imbuuntur. Alij eos, qui grauib; morbis affliguntur, per manuum impositionem curant, & ad pristinam valetudinem restitunt. Iam vero, vt diximus, mortui suscitati sunt, & multos annos, p̄st apud nos commorati. Quid plura? Dona sane ne dicendo quidem numerari poterunt, quæ Deus ecclesie, per vniuersum m̄dum diffusæ donauerit, quibusque illa in nomine Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi, in dies singulos multa miracula ad gentium vtilitatem efficit, & neque quenquam dolo & fallacijs deludit, neque hæc agit pecuniæ cupiditate, aut quæstu ducta. Nam sicut à Deo accepit gratuito, sic cuiq; gratis subministrat. Alio loco idem author scribit. Multos fratres in ecclesia ipsi audiimus, qui & dona prophetiæ habent, & varijs linguis per spiritus sancti gratiam loquuntur, & occulta hominum in apertum proferunt ad aliorum communitatem, & mysteria Dei perspicue & euidenter aperiant. Ista de varietate donorum in eorum animis, qui eisdem digni habebantur, ad tempora modo commemorata residentium, hætenus differuimus.

Quomodo Irenæus, diuinarum scripturarum meminert.

CAP. VIII.

Quoniam autem in ipso nostri operis exordio polliciti sumus nos, prout se offerret occasio, voces veterum ecclesiasticorum, presbyterorum, & scriptorum proposituros, quibus traditiones de scripturarum omnium testata cõsignataq; autoritate approbatarum ad illos delatas, declarauerunt (ex quorum numero erat Irenæus

Irenæus) deinceps huius authoris verba ea de re perscri-
 pta proferamus: & primum ea, quæ de sanctorum euan-
 geliorum libris ab eo posita sunt, quæ ita se habet. Mat-
 theus dum Petrus & Paulus Romæ Dei verbum prædi-
 cabant, & ecclesiæ iacebant fundamenta, euangelium in-
 ter Hebræos, proposito illorum sermone edidit. Quo-
 quidem edito, Marcus discipulus & interpres Petri ea,
 quæ ab eo prædicata acceperat, scriptis mandavit. Lucas
 Pauli comes, euangelium ab eo prædicatum, in librū con-
 gessit. Deinde Ioannes discipulus Domini, qui supra pe-
 ctus eius recubuerat, Ephesi in Asia versabatur, euange-
 lium in lucē extulit. Ista in tertio (quem supra posuimus)
 libro eiusdem operis explanantur. In quinto autem, de
 Apocalypsi Ioānis, & supputatione numeri nominis An-
 tichristi disserit. Cum hæc ita se habeant, & in omnibus
 emendatis atq; antiquis exemplaribus Apocalypseos nu-
 merus ita positus sit, & hi qui Ioannem corā viderint, te-
 stimonio suo comprobent, & ratio nos idem doceat, nu-
 merus certe nominis bestię secundum Græcorū suppu-
 tationem, per literas, quæ in eo sunt, continebit sexcēta,
 sexaginta sex. Atq; paulo longius sermone prouectus,
 de eodem nomine iterum verba facit. Nos de nomine
 Antichristi quicquam constanter ac pro certo affirman-
 di periculum subire nolumus. Nam si isto temporis mo-
 mento nomen illius palam esset diuulgatum, nō dubium
 est, quin ab eo, qui illam vidisset reuelationē, fuisset cui-
 dentur explicatū. Non enim lōginquō abhinc temporis
 spatio, sed nostra prope memoria, sub finem imperij Da-
 mitiani visa est. Hęc ab eo, quem diximus, de Ioannis A-
 pocalypsi traduntur. Prioris etiam epistolę Ioannis me-
 minit, multaq; ex illa citat testimonia. Pari ratione & pri-
 oris Petri: librum item pastoris non modo legendo co-
 gnouit, sed etiam approbatione confirmavit. Præclare,
 inquit, loquitur liber (cū librū pastoris intelligit) qui sic
 loquitur: Primū omnium vnū Deū esse credito, qui om-
 nia cōdidit, omnia coagmētavit: & quę sequūtur. Et qui-
 busdā etiā vocibus ex Salomonis libro de sapiētia petitis
 ferè ad verbū hoc modo vtitur. Visio Dei est immortalita-
 tis effectrix. Immortalitas autē facit Deo appropinquare.

EVSEBII HISTORIAE

Libros quoque presbyteri cuiusdam Apostolici, cuius nomen præterit silentio, memorat: interpretationes etiã eiusdem in literas sacras proponit. Iustini porrò martyris, & Ignatij mentionem facit, atque testimonia ab eorum scriptis deprompta citat. Idemq; pollicetur se libro quodam separatim edito, è Marcionis scriptis Marcionem ipsum refutaturum. Quinetiam de diuinarum scripturarum interpretatione à septuaginta edita, audi, quæ scribat, his ferè verbis. Deus homo factus est, & ipse Dominus nos saluos fecit, signo virginis regi Achaz dato: at non, vt quidam aiunt, qui scripturas audent interpretatione deprauare, hoc pacto: Ecce adolescentula cõcipiet & pariet filium, Sicut interpretatus est Theodotion, Ephesius, & Aquila Ponticus, vterque Iudæus profelytus. Quos Ebionæi secuti, ex Ioseph Christum prognatum ferunt. Quibus non multò post ista subnectit. Antequam Romani summum totius orbis obtinerent imperium, Asia adhuc Macedonum ditioni subiecta, Ptolemæus, Lagi filius, magnò studio incensus, bibliothecã, quam Alexandria extruxerat, omnium scriptorum libris, qui erant accuratè elaborati, exornandã, postulauit, à Hierosolymitanis, vt ipsorum scripturas ab Hebraico sermone in Græcum conuersas habere posset. Illi verò (adhuc enim Macedonum paruerunt imperio) septuaginta seniores, cum sacrarum literarum, tum vtriusq; linguæ inter ipsos facile peritissimos, ad Ptolemæum quò illud, quòd ab eo erat postulatum, plenè exequerentur, miserunt. Ille autem separatim de illis periculum facere cupiens, cautione quidem adhibita, ne forrè in vno loco, constituti, communi consensu veritatem scripturarum, sua interpretatione occultarent, eos ab ipsis mutuo semouit, mandauitq; vt singuli eundem scripturæ librum, interpretarentur. Atque idem ipsum in omnibus libris præstitit. Tandem verò cum coram Ptolemæo in vnum conuenissent, & suam quisque cum aliis conferret interpretationem, ibi & Dei gloria magnopere erat illustrata, & illæ scripturæ vere diuinæ propterea cognitæ, quòd singuli interpretes eas non solum eisdem sententiis, sed eisdem omnino verbis à principio ad finem vsque expref-

Li. 3 cap. 23. 24. 25

Isaias 7.

Vide eandem historiam in Iustino martyris publicè narratam in παροιμιαις ἡ ἑβραϊκῶν πρὸς ἑλλήνων, fo. 17. sub finem.

presissent: adeo ut gentes, quæ præsto aderant, illas scripturas instinctu diuino explicatas faterentur. Nec mirum sanè est, Deum istud effecisse, qui etiam cum scripturæ, dum populi Israelitici captiui sub Nabuchodonosar tenebantur, penitus interissent, & Iudæi post annos septuaginta in patriam rediissent, deinceps temporibus Artaxerxis, Esdram sacerdotem ex tribu Leui diuino spiritus sui afflatu incitauit, ut cum libros omnium prophetarum qui antegressi fuissent, de integro conscriberet, tum legem à Moyse promulgatam populo de integro restitueret. hæc Irenæus.

Qui episcopi Commodi regnante, Alexandria fuerint. CAP. IX.

Cum Antoninus decem & nouem annos continuos regnasset, Commodus imperij gubernacula suscipit. Primo anno eius regni ubi duodecim annis Agrippinus fuisse Alexandria episcopatu perfunctus, Iulianus in eius locum surrogatus est.

De Pantæno Philosopho. CAP. X.

Eodem tempore Pantænus, vir omni humaniore literatura præstantissimus, institutioni Christianorû illic præficitur: quo quidem in loco consuetudine ab antiquis temporibus ducta, sacrarum literarum schola habebatur, quæ est ad nostram usque ætatem cõtinuata: quam sanè ab hominibus cum politiore doctrina & eloquentia mire instructis, tum sacrarum literarum studio probe exercitatis frequentatam accepimus. Pantænus (de quo paulo ante dixi) disciplina philosophorum, qui Stoici appellati sunt, institutus, eodem temporis momento cum primis excelluisse traditur. Quem amore ardentissimo erga sacram scripturam flagrantem, tantum studij in illa propaganda posuisse ferunt, ut præco euangelij gentibus, quæ orientem incolebant, ordinatus, ad Indorum usque regiones sese conferret. Erant autem, inquam, ad id temporis complures verbi prædicatores,

Vide Hierony. in Categ.

EVSEBII HISTORIAE

catores, & fideles nancij, qui diuino Apostolorum imitandorum studio inflammati, magna adiumenta cum ad verbum Dei in animis hominum exaedicandum, ad idem augendum afferebant. Quorum è numero vnus erat Pantænus ille, quem ad Iudæos perrexisse diximus. Vbi (vt fertur) euangelium Matthæi (quod ante eius aduentum ibi fuerat receptum) in manibus quorundam qui in illis locis Christum profitebantur, repperit: Quibus Bartholomeum, vnum ex Apostolis, prædicasse, illisque Matthæi euangelium literis Hebraicis scriptum, reliquisse, & illud ipsum ad monstratum tempus reseruatum constat. Iste Pantænus propter multa recte facta, & virtutes eximias tandem scholæ illi Alexandrinæ præficitur: qui tum sermone coràm, tum scriptis, diuinorum institutorum & religionis tanquam thesauros hominibus proposuit.

De Clemente Alexandrino.

CAP. XI.

Clemens, gentilis illius Clementis qui apostolorum discipulus erat, ac Romanam olim rexerat ecclesiã, temporibus Pantæni, cuius opera in sacris literis educatus, multumque exercitatus erat, Alexandriæ hominum fama & commemoratione multum nobilitatus est: qui quidem in libris ὕποτυπώσεων ab ipso compositis, nominatim præceptoris sui Pantæni mentionem facit. Quem etiam in primo libro περὶ σεβασμάτων videtur inuisse, vbi certos quosdam viros apostolica doctrina (quam ipse ab illis acceperat) cum primis eximios recenset his verbis. Istud à me iam institutum opus, non est certe opus artificiose ad inanem ostentationem elaboratum, sed tanquam commentarius ad obliuionis morbum curandum in summam senectutem repositus, simulachrum plane & adumbratio non modo efficacis illius & plenæ spiritu ac vita doctrinæ, quam mihi concessum est audire, verum etiam beatorum hominum, qui sunt omnium reverà præconiis merito celebrandi. Quorum vnus Ionicus genere, in Græcia vixit, alter magnam

*Clemens
fol. 95.
li. 23.*

gnam Græciam incoluit: alter in Cælesyria natus, ibidem commoratus est. Alter ex Aegypto oriundus fuit: Alij orientem doctrina euangelica imbuerunt: Quorum vnus ex Assyriis prognatus est. Alius in Palæstina antiqua Hebræorum stirpe editus. Et cum demum ipse hominem in Aegypto delitescentem vestigassem, inq; eum postremum incidissem, qui virtute & doctrina erat re ipsa omnium primus, tandem cum illo conqueui. Atque isti veram sacrosanctę doctrinę traditionem, quam successione serie ab ipsis vsque sanctis Apostolis, Petro, Iacobo, Ioanne, & Paulo deducta, velut filius à patre acceperant, licet pauci numero (pauci enim sunt patribus similes) assidue conseruantes, ad nostram ætatem vsque diuina fauente clementia vitam propagarunt, quò antiqua illa, & Apostolica doctrinę prædictę semina in animis nostris insererent.

De Hierosolymorum episcopis.

CAP. XII.

Sub idem tempus ecclesię Hierosolymitanę episcopus Narcissus floruit, multorum ore & sermone ad hanc vsque ætatem celebratus: qui successione serie ducta à Iudæorum obsidione, quæ Adriano regnante, obtigit, decimus quintus numeratur. Ex quo tempore non modo ecclesiam illam, post episcopos, qui erant ex circuncisione, iam primum è gentium multitudine coaluisse, verum etiã illis primum Marcum episcopum, gentium stirpe satum præfuisse suprã demonstrauimus. Post quem Cæsianum episcopatu potitum, successione tabulæ, quæ illic seruantur, ostendunt, Tum Publius, deinde Maximus: hos sequutus est Iulianus. Caius huic successit: Post Symachus, & Caius alter: Iterum alius Iulianus: tum Capito, Valens, Dolichianus, ordine in episcopatum delecti fuerunt. Ad extremum Narcissus trigessimus ab Apostolis, successione serie continuata, designatus est.

De Rhodone, & repugnantia, quam commemorat hæresis Marcionis.

N 4

CAP.

EVSEBII HISTORIAE

CAP. XIII.

Eodem tempore Rhodon Asiatico genere procre-
 atus, & Romæ (vt narrat ipse de se) literis & do-
 ctrina à Tatiano (qui ex superiore nostro sermone,
 satis cognosci potest) institutus, variis libris exquisite,
 compositis, strenue cum reliquis fidei nostræ patronis,
 impugnavit Marcionis hæresim, eamque etiam sua ætate,
 in varias & discrepantes distractam sententias explanat,
 ac non modo dissidij & dissensionis describit auctores,
 sed etiam falsa cuiusque illorum commenta, quæ callide,
 excogitauerant, accurate coarguit. Verum illum ipsum,
 hæc perscribentem audiamus. Ob hanc causam, inter,
 se opinione & sententia dissentiunt, quod vagam, & pa-
 rum sibi constantem doctrinam stabilire nituntur. Nam,
 Apelles, vnus ex eorum grege, vitæ instituto, & proue-
 ctæ ætatis ratione valde seuerus & grauis, vnum princi-
 pium fatetur ille quidem, sed prophetias nostras ex spi-
 ritu contrario & sibi repugnanti editas, constanter asse-
 uerat, argutæ & subtili sententiæ virginis, nomine Philu-
 menæ, dæmonio quodam agitæ oblectus. Verum alij,
 (sicut Marcion ipse) duo inducunt principia. Inter quos,
 Potinus, & Basiliscus numerantur. Isti Ponticum Lycum,
 imitati, cum nullam rerum distinctionem, (sicut nec ille),
 reperire possent, ad vulgarem quãdam & perfacilem viã,
 se conuerterunt: duoq; principia exiliter & ieiunè qui-
 dem, nulla demonstratione adhibita, esse affirmarunt. A-
 lij rursus ab illis ad deteriores erroris scopulos, tâquam,
 procella delati, non duas solum, sed tres naturas consti-
 tuerunt. Quorum quidem (sicut eius disciplina propu-
 gnatores memorant) dux & princeps fuit Syneros. Est,
 item apud eundem scriptorem, quo pacto, ipse cū Apelle,
 in sermonē veniret: vbi sic loquitur. Senex Apelles, quo-
 niam nobiscum congressus, multa nequiter & improbe,
 dixisse conuincebatur, coactus est fateri non rationem,
 fidei omnino quærere oportere, sed quemque in ea fide,
 perstare debere, quam professus fuisset. Eos enim qui,
 in Christum crucifixum spem coniecissent, saluos fore,
 dū modo in bonis operibus sedulo versari reperirētur,
 verum opinio de Deo, quæ est omnium certissima aper-
 tissi-

tissimaque, ab illo ad eum modum, quem antè diximus, statuitur. Ait enim esse principium, sicut & nostra tuetur doctrina: deinde Rhodon, vbi totam illius opinionem in medium protulerit, ista subnectit præterea. Cum ego dicebam ad illum, dic nobis quæso, Apelles, vnde ista tibi suppetat demonstratio, aut qui possis vnum affirmare principium: Respondit ille, prophetias se inter ipsas refellere, & propterea nihil omnino vere prædixisse. Nam discrepant, inquit, inter se, commenticiæ sunt, & sibi ipsis repugnant. Verum quo pacto vnum sit principium, se ignorare fatebatur: & ita dicere solum sua ipsius animi inductione comotum. Deinde cum ego iururando ab eo extorqueré, vt verú diceret: sancte deie raut, se verum dicere: népe se omnino nescire, qua ratione, vnus esset Deus ingenitus, illud tamé ita esse se credere. Ego subridens, illú leuitatis ideo arguebam, quòd cum se doctorem fateretur, nesciret tamen doctrinam à se propositam ratione defendere. Idem Rhodon in eodem libro (illum autem Callistioni dedicabat) se Romæ à Tatiano, doctrina & literis institutum asserit. Ait porro à Tatiano elaboratum librum quendam quæstionum, quibus cum Tatianus pollicebatur se sacras literas inuolutas & obscuras esse demonstraturum, idem Rhodon contrà se easdem quæstiones in libro separato perspicue soluturum promittit. Extant præterea eiusdem Rhodonis commentarij in sex dies perscripti. Iste, quem dixi Apelles, infinita probra contra libros legis Mosaicæ impie effutiuit, & multis libris diuinas & sacras illas leges maledice infectatus est, atque adeo ad eas non solum coarguendas (vt apparet) sed penitus euertendas multum operæ & laboris contulit: sed de his satis.

Vide Hieron. in cat. script.

De pseudoprophetais qui in Phrygia arti sunt, & de scismate absurdisimo Florini & Blasti, quod Romæ exortum est.

CAP. XIII.

Hostis ille ecclesiæ Dei, probitatis Osor maximus, & totus ad nequitiam & fraudem factus, diabolus, nullas infidiarú vias prætermittés, quibus humano

N 5 generi

EVSEBII HISTORIAE

generi pararet exitium, effecit vt sectæ erroresque peregrini inauditiq; iterum contra ecclesiam in lucem educerentur. Quarum propugnatores, alij instar venenatorum serpentum in Asiam & Phrygiâ obrepserunt: qui profecto non dubitabant Montanum, paraclētū vocare, & duas mulieres, Pristillam & Maximillam ex eius quasi ludo egressas, prophetissas Montani, arroganter appellare. Nonnulli Romæ vigeabant: quorum Florinus, presbyterii ecclesiastici gradu abdicatus, & Blastus persimili implicatus errore, pariter cum illo principatū obtinuit. Isti certè complures alios, quasi ab ecclesiæ complexu abstrahentes, in suam pertraxere sententiam. Quorum vterque separatim nouam sectam ad veritatem euertendam excogitare laborauit.

Quæ de Montano, & illius pseudoprophetis commemorantur. CAP. XV.

CONTRA errorem, qui Cataphrygum dicitur, tū Apollinari, in Hierapolis episcopum (cuius mentio in superiore nostro sermone facta est) tanquam firmum & inexpugnabile præsidium, tum alios cōplures vnà cum illo viros, id temporis, perquā disertos, diuina vis ac potentia, veritatis propugnatrix, excitauit. Ex quorum libris permulta testimonia ad hanc nostram historiam accommodata, à nobis collecta sunt. Nam quidam ex his (quos modo diximus) in principio operis, quod contra Cataphryges scripsit, primū ostendit, quo pacto disputatione coram habita, cum illis fuerit absque scripto congressus, eorumq; errores refutarit. Isto enim modo scribendi facit initium. Quanquam longo iam & valde prolixo temporis spatio, Auirci Marcelle charissimè, à te, vt aliquid contra Cataphrygum hæresin, scriberem, incitatus sum, tamen hæctenus me ab illo instituto continui, non tam quod dubitarem falsa errorum commenta, me posse conuincere, & firmis testimoniis veritatē corroborare, quàm quod tum metuerem, tum sedulo præcauerem, ne euangelico noui testamenti verbo, cui neq; apponere, ne que detrahere quicquam licet, ei præsertim, qui secundum euangelium vitam degere instituerit, quibusdam viderer meo quasi Marte aliquid vel addere, vel

vel statuere, quod non in eo omnino comprehensum sit.
 Verum cum nuper essem Ancyrae, urbis Galatiae, & ec-
 clesiam, quae est in Ponto, contentionum procellis ab
 ista noua & inusitata, non ut illi dicunt, prophetia, sed
 potius (ut post demonstrabitur) pseudopropheta con-
 citatis iactatam offenderem, quantum poteram (iuuante
 Deo) de his ipsis eorum erroribus, qui iam passim va-
 gantur, & de iis quae ab illis proponebantur, multis die-
 bus assidue in ecclesia disceptabam, adeo ut ea non so-
 lum permagna efferretur laetitia, sed ad veritatem vehe-
 menter roboraretur: & qui contrarias partes tueban-
 tur, eodem temporis momento à me refutati, animos
 deiicerent, & omnes veritatis aduersarij summo dolo-
 re auerentur. Ac cum praesbyteri, qui in eo loco erant,
 praesente Zotico Otreno, postulabant, ut de his, quae
 fuissent contra veritatis aduersarios eo sermone dispu-
 tata, commentarium aliquem relinqueremus, istud ibi-
 minimè quidem praestitimus, sed constanter illis sumus
 polliciti (domino nobis gratiam largiente) nos illum
 scriptis hoc loco mandaturos, & absque cunctatione
 ad eos missuros. Ista aliaque deinceps verba in exordio
 libri praefatus, & in sermone progressus paululum, au-
 ctorem erroris, de quo locuti sumus, hoc modo com-
 memorat. Illorum haereticorum originis, temeritatis,
 & nouae ac recentis sectae, quae tantum dissidii & con-
 tentionis in ecclesia concitauerit, talis causa extitit.
 Pagus quidam esse dicitur in Mysia Phrygiae, quae nun-
 cupatur Ardabam. Ibi ferunt quendam nomine Mon-
 tanum, qui nuper ad fidem venerat, Grato tum procon-
 sule Asiae, primum insatiabili quadam animi cupiditate
 in primatu ambiendo incensum, simul atque aditu dia-
 bolo aduersario ad se patefecerat, spiritu quodam ma-
 ligno abripi, & de repente furore & mentis insaniam ex-
 agitatum, bacchari, atque mox non temere solum gar-
 rere, sed peregrinas quasdam voces fundere, & contra
 quam ecclesiae consuetudo cum traditione, tum suc-
 cessione antiquitus ab apostolorum temporibus eo-
 usque deriuata postulabat, prophetare scilicet acce-
 pisse. Ex illis, qui eo temporis articulo adumbratas
 eas &

EUSEBII HISTORIAE

28
 eas & adulterinas voces audicione acceperant, nonnulli
 contra illum, tanquam insano spiritu præditum, dæmo-
 nio agitatum falsi erroris quasi vento pulsus, & hominū,
 denique multitudinem magnopere conturbantem acri-
 ter increpabant, & domini tū distinctionis, qua spiritum
 erroris internoscerent, tum ininarum quibus per terre-
 facti, vigilanter pseudoprophetarum aduentum præca-
 uerent, recordati, ne ita deinceps garrirer, prohibuerūt.
 Alii autem dominicæ distinctionis penitus obliti, de eo
 velut spiritu sancto, & dono prophetiæ imbuto, sese glo-
 riose extulerunt, atque insolenter intumuerunt: à quo
 decepti, inque fraudem inducti, spiritum illum vesanū,
 fallaciter blandientem, & populum in errorem astute in-
 ducentem, vehementer sollicitarunt, vt se à loquendo
 non amplius prohiberi permitteret. Diabolus igitur cū
 arte quadam, imo eiusmodi falsæ & fraudulentæ astutiæ
 præstigiis, perniciem contra istos, qui ita se Deo oppo-
 suissent, machinatus esset, & ab eisdem contra atq; me-
 ruerat, magno honore affectus, illorum mentem à fide,
 quæ est secundum veritatem, lapsam, errorisque somno
 consopitam excitauit, incenditq; vt duas meretrices ad
 illud idem scelus impellerent, spirituq; complerent ad-
 ulterino, quò non aliter, quàm Montanus (quæ diximus),
 furiose, inepte, & nouo ac peregrino modo garrirer:
 vsque adeo vti spiritus ille veteratorius eos, qui tum in
 eo se oī lectarent, tum effuse gloriarētur, interdū beare,
 & promissorum magnitudine admodum inflatos red-
 dere videretur; interdū coniecturis, & rationibus pro-
 babilibus nixus, apertè eorum peccata coram redargue-
 ret, vt putaretur, etiam corrector vitiorum. Quanquam
 pauci ex Phrygibus erant, qui eius erroris tenebris in-
 uoluebantur, præfractus tamen ille & arrogans spiritus
 ad Catholicā & vniuersam sub cælo ecclesiam cõtume-
 liis onerandam eos propterea perdociuit, quòd idem ille
 pseudopropheticus eius spiritus, neque aditum ad illam
 sibi patentem habere, neque honorem in illa acquirere
 potuerat. Nam vbi fideles, qui Asiam incolebant, sæpe-
 numero, & multis in locis eiusdem in vnum conuenerāt,
 & doctrinam recens inductam explorare, & eam proph-
 nam ac

nam ac detestabilem ostenderant, & errorem ipsum improbarant, sic tandem isti tum ab ecclesia extrusi, tum à communione penitus depulsi fuerunt. Quæ cū scriptor ille in primo libro operis sui (in quo passim illorum errorem coarguit) accurate explicauerit, in secundo libro ista de morte illorum, quos supra persecuti sumus, commemorat. Quin nos ideo prophetarū interfectores appellarunt, quod garrulos in primis & loquaces illorum prophetas minimè admiserimus (hos enim prædicant esse, quos dominus pollicebatur se populo missurum) nobis iam quæso, respondeant. Ecquis, ambo, (o optimi) illorum, qui Montani & mulierū illarum disciplina eruditi, garrire cœperint, reperitur, qui vel à Iudæis sit persecutionem perpeffus, vel à nefarijs & facinorosis gentibus neci traditus? Nemo certe. Neque quisquam illorum præhensus, aliquando pro Christi nomine cruci affixus est: neq; in Iudæorum synagogis mulier vlla inter eos aliquando flagris cæsa, aut lapidibus vsquam obruta. Et quod ad Montanum ipsum, & Maximillam attinget, illi alio quodam, & longe diuerso mortis genere, occubuisse dicuntur. Nam istos ferunt spiritus vesani & perditum impulsu commotos, sibi laqueo mortem conscivisse. Non tamen simul credo, & eodem momento (ipso temporis puncto, quo alteruter obierit, multus sermo de illis inter homines versabatur) sed ita occubuisse, vt diximus, & eundem cum Iuda proditore vitæ exitum adeptos, constans fama est. Est etiam pari ratione de admirabili illo Theodoto, qui primus illius commentitiæ prophetiæ, quasi procurationem susceperat, valde creber sermo, quo modo è mentis potestate deturbatus, fraudulentum spiritum seipsum concrediderit: à quo sublimè aliquando in aerem sublatus, & de repente precipitem deiectum, misere ac perditè interiisse ferunt. At illi, rumor est, inquit, istud ita gestū esse. Nos ne igitur (o beate) nos ne eiusmodi quicquam pro certo nos scire censebimus, cum oculis ipsi minimè conspeximus? Montanus namque, Theodotus, & mulier illa, quæ suprâ commemorata est, fortasse sic, fortasse secus mortem oppetiuerunt. Rursus eodem in libro dicit, sanctos & pios

128
 pios episcopos id temporis conatos esse Maximillæ spi-
 ritum redarguere reprimereq; sed ab aliis, qui videlicet
 spiritui illi patrocinio esse studebāt, impeditos esse. Sic
 enim scribit. Ne amplius loquatur Maximillæ spiritus,
 Sicut Asterius Urbanus in libro suo illā loquentē indu-
 cit: omniū insectatione vrgeor, & tanq̄ lupus ab ouibus
 repellor: nō sum lupus: verbū equidē sum, spiritus & vir-
 tus. Sed virtutē quāso in spiritu euidēter declaret, ostē-
 datq; atq; adeo Zoticū ex vico quæ dicitur Comana, &
 Iulianū ex Apamea, cum viros probatos, tū episcopos,
 qui id temporis ad eam explorandam, & cum ipso garr-
 ente spiritu differendū aduentauerant (quorū ora The-
 mison cū suis obturabant, neque vllō modo patiebātur
 mendacē illū & subdolū spiritum, ab illis redargui refel-
 liq;) cogat fateri, si poterit, illum ipsius spiritum, verum
 & ingenuū esse. In eodē libro, iterum, paucis verbis in-
 terpositis, quæ ad cōmentitias illas Maximillæ prophe-
 tias conuincendas accommodantur, tum tēpus quo ipse
 ista scripserit, ostendit, tum vaticinationum illius memi-
 nit, quibus ante augurabatur beila & seditiones futuras:
 quarum commenta isto modo coarguit. Qui fieri po-
 tēst, vt istud illius mendacium iam non satis omnibus
 perspicue exploratum sit? Nam ex eo tempore, quo illa
 mulier abiit è vita, ad hunc vsque diem plures quam
 tredecim anni intercesserunt: & neque bellum in aliqua
 regione separatim, neque passim in toto orbe terrarū
 gestum hactenus accepimus: quin Christianis etiam,
 Dei misericordia largiente, pax secunda & stabilis per-
 mansit. Hæc ex secundo libro hactenus. Ex tertio item
 pauca verba proferam: quibus Montani æmulos, qui
 inani ostentatione complures ex suis, martyres fuisse,
 iactitauit, impugnat ad hunc modum. Cum iam omnia
 illorum argumenta, quæ supra posuimus, sint penitus
 confutata, & nihil habeant, quod dicant amplius, ad
 martyres confugiunt, seque affirmant cōplures habere
 martyres, atq; hoc certū argumentū esse virtutis & po-
 tētis, quæ est in prophetico illorū spiritu audita. Ceterū
 istud, vt videtur, omnino à veritate alienissimū est. Etenī
 nō pauci aliarū hærēsū propugnatores, permultos ven-
 ditant

diaant se habere martyres, non tamen propterea cū illis
 cōsentimus, neq; illis veritatem penes se tenere fatebi
 mur. Qui primi ex Marcionis hēresi Marcionistæ vocati
 sunt, permultis se Christi martyribus abundare prædi-
 cant: sed tamen Christum ipsum (vti veritas postulat)
 minimè cōfitentur: Non multò pōst, ista addit, simulatq;
 viri verè ecclesiastici & catholici persecutionis tempo-
 ribus, ad testimoniū fidei, quæ est ex veritate, vnà cū qui-
 busdā Cataphrygū hēresi cęcatis, (quos illi hēretici pro
 martyribus habebāt) essent forte vocati, ab illis planè dif-
 fenserunt plurimum, & ne cum vesano ac dementi Mō-
 tani & mulierum sibi in societatem ascitarum spiritu, vlla
 ex parte consentire viderentur, cum illis communicare
 ad extremum vsq; spiritum prorsus recusarunt. Atque
 hoc verum esse & nostris temporibus Apameæ, quæ
 iuxta Mæandrum sita est, gestum, Gaius, & Alexander
 Eumeniæ prognati, qui tunc martyrium subibant, satis
 perspicuè declararunt.

De Miltiade, & eius lugubrationibus.

CAP. XVI.

IN eodem libro idē auctor Miltiadis scriptoris, vtpote
 qui contra hēreticorū errorē, quos antè demonstraui-
 mus, librū exarauisset, mentionem facit: vbi etiā qui-
 busdam eorum ipsorum hēreticorum vocibus citatis
 adnectit, quæ sequuntur: *Ista cum in quodā opere Mil-
 tiadis (in quo ostendit, minime credere oportere, quenq;
 prophetam furore percitū prophetare solere) fortè re-
 perirem, breuiter velut in compendium contuli. Longi-
 us item aliquanto progressus, in eodem prophetas noui
 testamenti recitat: quibus Ammiam quendam, & Qua-
 dratū annumerat. vbi sic loquitur. Hic pseudopbeta Mō-
 tanus (quem impudētia & audacia sequūtur, vt comites)
 cū esset furore correptus, ex inscitia quadam voluntariā
 ordinis, in insaniā animi nō volūtariā, secuti ante dixim⁹
 præceps tandē delabebatur. At verò neq; quenq; veteris
 testamēti prophetā, neq; quenquā noui ostendere pote-
 runt, qui insano spiritu ad hunc modū fuerint aliquan-
 do exagitati. Neque de Agabo, neque de Iuda, neque
 de Sila,*

EVSEBII HISTORIAE

de Sila neque de Philippi filiabus, neque de Ammia ex Philadelphia, neque de Quadrato, neque de aliis quibusvis præterea, quod vāsano ipsorum more vlla ex parte, aliquando prophetauerint, omninō gloriari poterunt. Rursus ista memorat paulo pōst. Quod si post Quadratum, & Ammiā ex Philadelphia, mulieres illæ Montani (sicut prædicant) in prophetiæ munus proximè succedebant, proferant etiam eos, qui post Montani & mulierū illarum mortem. (Nam donum prophetiæ in Catholica ecclesia ad postremum Christi aduentum debere versari, affirmat apostolus) in idem munus successerint, verum decem & quatuor annis, qui iam à morte Maximillæ hætenus intercesserunt, ne vnum quidem prophetam inter ipsos commonstrare poterūt. Hæc ille. Miltiades verò, qui ab eodem auctore, quem modo citavi commemoratus est, etiam alia præclara suæ diligentiæ ac studii in sacris literis collocati indicia cum in opere illo, quod contra Gentiles, tum in eo quod contra Iudæos scripsit, nobis post se reliquit: quibus vtrisque separatim in duos libros partitis, vtrumque hominū genus, & eorum instituta coarguit. Apologiam præterea pro Christiana, quam ipse profitebatur, religione, ad mundi principes illius temporis conscripsit.

In quibus Apolonius Cataphrygas confutauerit, & quorum mentionem facit. CAP. XVII.

PORRÒ Apolonius scriptor ecclesiasticus, cum ea, quæ Cataphrygum hæresis nominata est, adhuc in Phrygia vigere videretur, librum separatim ad auctores & patronos eiusdem confutandos composuit. Atque non modo confictas prophetias, quæ illorum esse feruntur, ad verbum ferè, vt scriptæ erant, coarguit, sed vitam etiam eorum, qui illius erroris auctores ac duces extiterunt, qualis nam fuerit, sub omnium aspectu ponit. Sed eum ipsum his verbis de Montano loquētem audiamus. Atqui quis sit hic recens & nouitius doctor, facta illius & doctrina satis declarant. Iste est, qui nuptiarum diuortia perdocet, qui nouas ieiunii leges sancit, qui Pepuzā, & Ty-

& Tymium (istæ enim sunt parvæ ciuitates Phrygiæ) cu-
 piens omnes vndique eò conuocare, Hierusalem nuncu-
 pat, qui pecuniarum exactores constituit, qui oblationũ
 nomine munera accipienda prætexit, qui deniq; sui ver-
 bi prædicatoribus, vt eiusdem verbi doctrina sordido
 ventris abdomine & ingluuie roboretur, salaria suppedi-
 tat. Ista de Montano. De eius prophetissis, sermone ali-
 quanto longius producto, sic scribit. Intelligendum est
 istas primas Montani prophetissas, vt primum spiritu il-
 lo replete erant, maritos deseruisse. Quam falso igitur e-
 mentiti sunt hi, qui Pristillam virginem appellabant? de-
 inde subiungit. An non vniuersa scriptura videtur pro-
 phetam vetare, ne munera & pecuniam accipiat? Quan-
 do ego igitur fortè video prophetissam aurum, argentũ
 & vestes preciosas cupide accipiẽtem, quid est cur illam
 non prophetissarum numero excludam? Iterum sermo-
 ne longius prouecto, de quodam illorum, quos confesso-
 res nominabant, hæc differit. Themison etiam totus re-
 uera auaritię sordibus inuolutus, qui nõ toleranter cru-
 cem afflictionis (quæ est propria veri confessoris nota)
 gestabat, sed pecuniarum multitudine se è vinculis eri-
 piebat, cum oportuisset illum ob istud peccatum humili
 submissoq; animo se gessisse, martyrem & testem Christi
 se esse gloriatus, audebat Apostolum imitando, catholi-
 cam ad omnes ecclesias epistolam contexere, ac tum il-
 los, qui planè multo melius credebant, quàm ille, fide &
 religione instruere, tum suæ doctrinæ confirmare inep-
 tias, tum denique in Dominum, in Apostolos, in sanctam
 ecclesiam conuitia petulanter iacere. De alio item eorũ,
 quos tanquam martyres apud se, honore & obseruantia
 decorabant, sic tradit. Vt non de pluribus verba facia-
 mus, dicat nobis ipsa prophetissa de Alexandri facinori-
 bus, qui se martyrem prædicat, & quem ipsa conuiuio ex-
 cipit familiariter, quem etiam alij complures adorant, cu-
 ius latrocinia, & alia flagitiosorũ genera, pro quibus de-
 bitas pœnas persoluerit, nihil nostra interest cõmemora-
 re, præsertim cũ in ipsas tabulas publicas satis accuratè re-
 lata sint. Igitur quisnã istorũ alterius condonabit pecca-
 ta? Prophetissa ne martyri latrocinia, an martyr prophe-
 tiffæ

EVSEBII HISTORIAE

tiffæ auaritiã? Cum enim Dominus dixerit: nolite pos-
 fidere aurum, neq; argentum, neq; duas tunicas: Isti om-
 niã cõtrã, in rerum vetitarũ possessione magnopere de-
 liquerunt. Nam illos, qui ab isto prophetæ & martyres,
 dicuntur, non à diuitibus solum, sed à pauperibus etiam,
 ab orphanis, & viduis pecunias exegisse perspiciue osten-
 demus. Quòd si in hac re sibi confidunt, prodeant in me-
 dium, & de his nobiscum vnã disceptent, vt si forte con-
 uincantur, desinant de cætero peccare. Oportet enim,
 fructus prophetæ exquisitè explorari. Nam arbor à fru-
 ctu rite internoscitur. Vt verò Alexandri flagitia cuiq;
 ea cognoscere cupienti dilucide aperiantur, hoc pacto,
 ostendemus. Ephesi ab Aemilio Frontino, proconsule,
 non propter nomen Christi, sed propter latrocinia (erat,
 enim maleficus) quæ turpiter admiserat, in iudicio con-
 demnatus est. Verũ postea cum se ob nomen Christi per-
 secutionem passum fuisse apud fideles (quos callidè hac,
 astutia deludebat) falsò prætexuisset, illis proconsulem,
 roganribus pro eo, dimissus est. Attamen propria ac sua,
 vnde erat, ecclesia, eum quia latro erat, recipere nolebat:
 Cæterum qui plura de rebus gestis illius (cuius vitæ ra-
 tionem hæc prophetissa, licet cū illa multis iam annis cõ-
 moratus sit, ignorare præ se fert) penitus cognoscere cu-
 piant, Asiæ tabulas publicas habent, vnde discant. Istius,
 igitur mores depingendo, in iisdem tanquam in tabula,
 propriam etiam & veram prophetissæ effigiem scite de-
 pinximus. Similem etiam iustitiam in multis eorum pos-
 sumus declarare. Quòd si sibi, suisque ingeniis præfidat,
 veniant quæso in quæstionem, iudiciumque subeant.
 Alio item loco eiusdem libri de prophetis, de quibus se,
 ita iactitant, ista adnectit. Si inficias eant ipsorum pro-
 phetas munera accepisse, hoc pro confesso statuunt: se,
 si munera accepisse manifesto conuincantur, non omni-
 no esse prophetas. De quibus rebus infinita penè, eaque,
 certissima argumenta proferemus. Quin omnes pro-
 phetæ fructus accurate examinare necessum est. Dic mi-
 hi: prophetane comam coloribus tingit? Prophetane,
 stibio oculos obliuit? Prophetane sumptuose & vestitu,
 splendido ornatus incedit? Prophetane tabulis & tes-
 faris

faris ludit? Prophetane scenus exercet? Ista vere mihi fateantur, & dicant, vtrum liceat vsurpare, an contra. Ego certe hæc apud illos factitata perfacile ostendam. Idem iste Apollonius in eodem libro cõmemorat, quod quadragesimus iam annus, in quo quidem ad hoc opus scribendum se contulit, agebatur, ex quo Montanus illam confictam & commentitiam prophetiam inceperit. Atque iterum dicit, Zoticum (cuius superior scriptor se cit mentionem) cum Pepuzam aduentasset, ibi iam Maximilla prophetare se simulante, insanum in illa spiritum coarguere conatum fuisse: Verum ab illis, qui Maximilla partibus fauebant, ab instituto prohibitum. Porro Thraseæ cuiusdam ex numero martyrum, qui tum erant, meminit. Præterea ait se traditione accepisse, seruatorem mandatum suis dedisse Apostolis, ne ad duodecim annos Hierosolymis decederent. Vtitur etiam testimoniis ex Apocalypsi Ioannis desumptis. Hominem item mortuum diuina virtute & potentia, Ephesi à Ioanne excitatum narrat. Alia nonnulla persequitur, quibus pestiferum in primis, & maxime detestabilem hæresis prædictæ errorem plenissime cumulatissimeque labefactat. Hæc Apollonius.

De Serapione, & Cataphrigum hæresi.

CAP. XVIII.

Librorum Apollinarij contra hæresim, quam modo posuimus, editorum meminit Serapion, quem iisdem temporibus post Maximinum ecclesiæ Antiochenæ episcopum fuisse fama est. Istius etiam Apollinarij memoriam vsurpat in epistola scripta separatim ad Coricum & Ponticum: in qua ipse eandem perstringens hæresim, hæc loquitur. vt vero istud intelligatis, omnem in Christo fraternitatem, quæ per vniuersum orbem terrarum diffusa est, ab hac noua & peregrina prophetia tam falsis præstigiis instituta, reapse abhorrente literas Claudij Apollinarij beuissimi, qui Hierapoli, ciuitati Asiæ episcopus præfuit, ad vos misi.

O 2

In hæc

EVSEBII HISTORIAE

In hac Serapionis epistola, extant diuersorum episcoporum subscriptiones. Quorum vnus sic fere subscribit. Aurelius Cyrenius, testis Christi, vobis salutem & prosperam valetudinem opto. Alter isto modo, Aelius Publius Iulius ex Debelto, colonia Thraciæ episcopus. Viuit Deus in cælis, quòd beatus Sotas in Anchialo voluit Priscillæ dæmonem eijcere, sed veteratorij illi hypocritæ neutiquam permiserunt. Sunt etiam in iisdem literis permultorum aliorum episcoporum subscriptiones, sua ipsorum manu exarata, qui eidem sententiæ suffragati sunt. Atque de his satis.

*Quæ Romæ contra scismaticos Irenæus dis-
seruerit. CAP. XIX.*

CVm quidam rursus sanam & synceram ecclesiæ consuetudinem Romæ deprauare studerent, Irenæus varias contra eos composuit epistolas: vnam ad Blatum, quam inscripsit de Schismate, alteram ad Florinum de Monarchia, siue quod Deus non sit auctor & fabricator mali. Nam iste Florinus contrariam illi sententiam videbatur acriter propugnasse: Cuius causa, etiam quandoquidem in errore Valentinianum lapsus erat, Irenæus librum de Ogdoade conscripsit: in quo satis aperte declarat, se apostolorum temporibus proxime successisse. Atque in extrema parte illius operis elegantissimam eius subscriptionem reperiēbamus, quam in hunc sermonem includere necessarium plane ducimus. Quæ est scripta ad hunc modum. Te qui hūc librum transcripseris, per Dominum nostrum Iesum Christum, & per gloriosum, aduentum illius, cum sit ad viuos & mortuos iudicandos, venturus, adiuro, vt studiose conferas quod transcripseris, & accurate ad exemplar vnde transcripseris, emendes, & sacramentum istud, quo te obligauerim, similiter, descriptum in exemplar inscribas. Atque ista sane commode & vtiliter, cum ab illo dicta sunt, tum à nobis narrata, vt veteres illos, & vere pios viros, tanquam exemplum accuratissimæ in describendis libris diligentie, nobis ad imitandum proponamus. In ea porro epistola ad Florinum, quam supra citauimus, Irenæus rursus familiaritatis

ritatis, quæ illi cum Polycarpo intercesserat, mentionem facit. Ista dogmata. Florine, ut tecum agam humanitus, sanæ doctrinæ & sententiæ non sunt. Ista dogmata sunt ecclesiæ repugnantia, utpote quæ eos, qui illis obsequuntur, in maximam impietatem deiiciunt. Ista dogmata ne hæretici quidem, qui erant ab ecclesia exturbati, unquam affirmare audebant. Ista dogmata presbyteri, qui ante nos fuerunt, quique erant ipsorum Apostolorum discipuli, minime tibi tradiderunt. Vidi enim te cum adhuc puer essem, in inferiore Asia apud Polycarpum, cum & in aula imperatoris splendide lauteq; vitam degebas, & sedulo te Polycarpo probare nitebaris. Nam ea quæ tū gerebantur (cognitio enim quam à pueris combibimus unà cum ætate accrescit simul, & quasi vinculo cum ipso animo penitus copulatur) multo firmiter in memoria insident, quam quæ nuper præterierunt, adeo ut & locum, in quo absidebat beatus Polycarpus, cum differeret: illius eò aduentum, & introitum: formam & modum vitæ, corporis effigiem, disceptationes ac sermones, quos apud multitudinem habebat, & ut necessitudinem ac vitæ usum, cum Ioanne & reliquis, qui ipsum dominum viderant, dissent, se habuisse narraret, & quo pacto memoraret eorum sermones, quinetiam quænam ab illis de domino audiisset, quo modo de miraculis eius, ac virtutibus, & de doctrina deniq; sicut ab illis, qui fuissent suis oculis verbum vitæ conspicati, scripturis verè consentientia narraret, videar mihi posse rite percensere. Hæc eo tempore per Dei misericordiam, quam erga me ostendebat, studiose & attente audiebam, atque non chartæ & literis, sed interiori mentis cogitationi mandabam. Et perpetuo, Dei iuvante gratia, ingenue & exquisite recordatione renouo, atq; coram certe iam Deum contestari possum, quòd illum beatum & Apostolicum presbyterum Polycarpum, si eiusmodi dogmata fortè audiisset, continuo exclamare & aures obturare, ac de more suo dicere voluisse: O bone Deus, in quæ me tempora reseruaisti, ut ista patiar? Atq; ex eo loco, quo vel sedens vel stans ea audiisset, extemplò plane aufugisse. Itemq; ex epistolis, quas cum ad vicinas ecclesias, quò eas confirmaret, tū

*venens
Polycarpi
discipulo*

*Polycar. Jois
apost. discip.*

○ ; ad

EVSEBII HISTORIAE

ad quosdam fratres, quò eos tum admoneret, tum cohortaretur misit, ista ita se habere, manifesto cognosci potest. Hæc Irenæus.

*Quomodo admirandus Apollonius propter Christum
Romæ martyrium subierit.*

CAP. XX.

Eodem tempore, Commodus imperium Rom. gubernante, nostra religio ad pacatum & tranquillum statum traducta fuit, & pax (diuina gratia largiente) omnes ecclesias in toto terrarum orbe occupauit. Quo quidem tempore salutaris Dei sermo hominum mentes cuiusque generis adeo attraxit ad piam Dei omnium rerum conditoris religionē cultumq; , vt iam Romæ complures, & genere illustres, & rerū affluentia admodum locupletati, vnà cum omni familia & cognatione sua, se ad suam ipsorum salutem amplexandam reciperent. Verum istud virtutis hosti, & inuidia natura sua exæstuantī, diabolo minime ferēdam videbatur, & propterea varias de integro machinas contra nos astute fabricare aggressus est. Nam Apollonium virum inter fideles politioris literaturæ studiis & philosophiæ notitia plurimum celebratum, in iudicium adducit, & vnum ex eiusdem Appollonij seruis ad hanc rem valde accommodatum, qui hominem accuset, excitat. Cæterum huic misero ac perditio intempēstiuē & incommode in iudicium ad Christianū accusandum ingredienti, actutum (quoniam iudices qui Christianorum nomina solum, quia Christiani essent, de ferebant, imperatoris edictum neci dare mandauerat) crura suffringebantur: Perennio iudice contra eum talē sententiam pronuntiante. Iste autē Deo clarissimus martyr, cum iudex obnixē ab illo petisset flagitassetq; , vt si dei suæ rationem coram Senatu redderet, simulatq; accuratissimam orationem apologeticam pro fidei, quam profitebatur defensione, coram omnibus recitasset, sententiā senatus securi percussus, decessit è vita: quippe vetus lex apud illos extabat, Christianos, qui semel in iudicio comparuerant, nisi professionis suæ sententiam mutarent, non omnino liberos dimittēdos esse. Istius vero coram iudice verba, & responsa, quæ ad Perennij rogata dabat,

dabat, & orationem apologeticam apud senatum habitam, si cui lubitum sit accuratè cognoscere, ex libro nostro, quem de veteribus martyribus composuimus, manifesto intelliget.

Qui ijs temporibus episcopi prouinciarum fuerint.

CAPVT. XXI.

Decimo anno Commodi imperii, postquam Eleutherus decem & tribus annis pontificatum administrauerat, successit Victor quo quidè tēpore, vbi Iulianus decimum ministerii sui annum compleuerat, ecclesiarum Alexandriae procurationem capessit Demetrius. Quorum temporibus Serapion, quem modo declarauimus, octauus ab Apostolis ecclesiae Antiochenae episcopus, magno apud omnes in honore fuit: Caesarea item id temporis Palaestinarum praefuit Theophilus. Narcissus similiter, cuius superior nostra mentionem fecit oratio, adhuc ecclesiae Hierosolymitanae ministerio perfungebatur. Ecclesiae Corinthiorum, quae est in Graecia, iisdem temporibus Bacchyllus fuit episcopus: ecclesiae Ephesianae Polycrates. Et quanquam multi alii praeterea, vt verisimile est, & prope infiniti, illa hominum aetate floruerunt, illos tamen, quorum recta fidei & catholica sententia scriptis ad nostram aetatem deriuata sit, solos, vt ratio postulabat, nominatim citauimus.

De quaestione que tum temporis de Paschate agebatur.

CAP. XXII.

Quoniam vero illis temporibus de festo Paschatis in honorem seruando non exigua concitata propterea erat controuersia, quod omnes ecclesiae Asiae, antiqua quadam traditione adductae, censebant decimo quarto die lunae (quo Iudaeis olim praecipuum erat, vt agnum immolarent) festum illud celebrandum, & omnino eo die, in quemcunque hebdomadae diem forte incideret, ieiuniis finem statuendum, & quod non in more positum esset, caeteris ecclesiis per vniuersum orbem terrarum dispersis, quae consuetudinem ex Apostolica traditione ad hoc vsque tempus continuatam tenebant, (nimirum vt non alio die, quam eo, quo

Seruator à mortuis resurrexerit, ieiunia dissoluerentur) istum modum obseruare, idcirco concilia & conuentus episcoporum in vnum cogebantur, & omnes vna sententia decretum ecclesiasticum, nempe vt non alio die aliquando, quam dominico, mysterium domini resurrectionis à mortuis celebraretur, & vt in hoc solo, ieiuniorum, quæ circiter pascha fieri solent, finem faceremus, per literas ad omnes ecclesias scriptas ratum faciebant. Decretum autem episcoporum, qui tū erant in Palæstina conuocati, ad hanc vsque ætatem scriptis custoditum est. In quorum Synodo Theophilus Cæsariensis ecclesiæ episcopus, & Narcissus episcopus Hierosolymorum præfides fuerunt. Aliud etiam est episcoporum, qui Romæ similiter conueniebant, de eadem controuersia statutum: quod quidem Victorem id temporis episcopum fuisse declarat. Aliud item episcoporum Ponti, quibus Palmas, vt pote antiquissimus & maxime venerandus præfidebat. Aliud ecclesiarum Galliæ, quas Irenæus regebat episcopus. Aliud porro ecclesiarum, quæ Osœenam, & reliquas in eo loco ciuitates incolebāt. Aliud separatim Bacchilli ecclesiæ Corinthiorum episcopi, & alia deniq; aliorum propè infinitorum, qui vno consensu, iudicioq; vno eandem de illius festi obseruatione tulere sententiam. Atque istorum omniū vna hæc, quam docuimus, consentiens erat decisio.

De dissidio episcoporum in Asia de Paschate, & quomodo omnes de eodem consenserint.

CAP. XXIII.

Epis copis autem in Asia coactis, qui morem iam olim ipsis à maioribus traditum sedulo obseruandū constantè asseuerabant, præfuit Polycrates. Qui in ea epistola, quam ad Victorem, & ecclesiam Ro. scripsit, traditionem ad ipsius vsq; tempora deductam, his fere verbis exponit. Nos diem Paschatis integre incorrupteque, recolimus, neq; addendo quicquam, neque detrahendo. Etenim hic in Asia obdormierunt in domino præclara, illa ecclesiæ seminaria (quæ quidem in die aduentus domini,

supra fo.
29.

mini, quo cum gloria & maiestate è cælis venturus sit, &
 omnes sanctos excitaturus, denuo resurgent) Philippum
 dico, vnum ex septem diaconis, qui Hierapoli exiit è vi-
 ta, & duas eius filias, quæ virgines ad summam senectu-
 tem manserunt, & alteram illius filiam, quæ spiritus sancti
 afflatu inspirata, vitam pie traduxit, Ephesique obiit in
 domino. His accedit Ioannes, qui super pectus domini
 recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gesta-
 uit, qui martyr & doctor extitit, qui tandem Ephesi
 morte confopitus, occubuit. Quid Polycarpum cõme-
 moré, qui Smyrnæ episcopus & martyr fuit? Quid Thra-
 seam episcopum, & martyrem Eumeniæ natum citem,
 qui Smyrnæ ex hac luce migravit? Quid attinet dicere
 de Sagari episcopo & martyre, qui Laodiceæ mortem
 appetiit? Quid porro beatum Papirium, & Melitonem
 eunuchum recéscam, qui spiritus sancti instinctu afflatus,
 totum vitæ suæ tempus pie sancteque exegit: qui Sardis
 tumulo conditus est, expectans Christi è cælo ad vniuer-
 sam carnem visitandam aduentum: in quo ex mortuis re-
 surget? Isti omnes diem Paschatis decimo quarto die
 Lunæ ex euangelii præscripto obseruarunt, nihil ab eo
 instituto ac more plane digressi, sed secundum regulam
 & normam fidei, eum assidue tenuerunt. Atque ipse etiam
 Polycrates, qui inter vos omnes postremas sane fero, ex
 maiorum meorum & cognatorum traditione, quorum
 libenter infisto vestigiis, illud ipsum perpetuò obseruo.
 Septem erant episcopi cognatione mihi coniuncti: ego
 autem octauus sum. Atque hi maiores mei & cognati tum
 diè Paschatis, semper celebrarunt, cum sit populo Iudai-
 co in more positum, panes azymos apparere. Ego igitur
 fratres, qui sexaginta quinque annos in domino vixerim,
 qui multis cum fratribus per orbem terrarum dispersis, de
 fide communicarim, qui vniuersam sacram scripturam
 studiose euoluerim, his quæ nobis ad terrorem obiiciun-
 tur, minimè conturbor. Mei enim maiores dixerunt,
 magis deo, quàm hominibus obtemperandum. Deinde
 ista subnectit de episcopis, qui ei has literas scribenti
 præsto aderant, eisdemque vno ore assenserunt. Pos-
 sem, inquit hoc loco episcopos, qui mihi in concilio a-
 derant

EVSEBII HISTORIAE

derant commemorare : quos ut accerferem à vobis rogatus, diligenter accersebam. Quorum nomina si subscriberem, nimis multa viderentur. Qui, licet me hominem cum persona humilem, tum ingenio pertenui animaduertent, tamen cum intelligerent me istos canos non frustra gessisse, nec æratem hactenus contriuisse temere, sed semper in Christo Iesu vitam traduxisse, epistolam hanc sua approbatione confirmarunt.

Quomodo Victor Ecclesie Romanæ episcopus omnes Asiæ ecclesias, a communione exclusit. & Irenæi ad eundem epistola.
CAP. XXIIII.

HIS rebus adductus Victor, qui tum Ro. ecclesie præerat, totius Asiæ ecclesias cum aliis finitimis, tanquam alterius fidei & opinionis simul omnes (ut complectar breui) à communi vnitatem ecclesie amputare conatur, & in eos per literas grauiter inuehitur, atque adeo omnes fratres, eam incolentes regionem, prorsus à communione secludendos edicit. Verum ista ceteris omnibus parum placebāt episcopis. Illum igitur contra magnopere adhortabantur, ut pacis, concordie, & charitatis erga proximos diligentem curam haberet. Quorum verba utpote Victorem acrius & acerbius coarguentium scriptis prodita, adhuc extant. Inter quos Irenæus, quanquam per literas scriptas ex persona fratrum in Gallia, quibus præerat, tradit mysterium resurrectionis domini solo die dominico recolendum quidem esse, Victorem tamen de hoc videlicet, ne tam multas ecclesias omnino propter traditionis ex antiqua consuetudine inter illas usurpatae obseruationem, à corpore vniuersæ Christi ecclesie penitus amputet, cum pleraque alia, tum ista, quæ sequuntur, apposite & conuenienter admonet, his fere verbis. Non enim de die Paschatis solum, sed etiam de ieiunii ratione, & modo est ista constituta controuersia. Quidam namque v-

num

num diem se ieiunare oportere existimant: alii duos, non pauci plures, multi quadraginta, atque diurnis, nocturnisque horis omnibus numeratis, diem suum metiuntur ac statuunt. Atque eiusmodi eorum, qui hæc obseruabant ieiunia, varietas ac discrepantia non iam nostra ætate cœpta est, verum etiam longe antè apud maiores nostros, qui, vt coniectura assequi licet, non accurate consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel priuata autoritate aliquid in posterum tempus statuisent, obseruarunt. Atque nihilominus cum isti inter se pacem tranquillam retinuerunt, tum nos etiam inter nos retinemus: sicque varia ac discrepans ieiunii ratio concordiam fidei plurimum commendat. His vero historiam quandam adiungit, quam hoc loco opportune explicabo. Sic autem se habet. præbyteri ante Soterem, qui ecclesiæ, cui tu iam præses, præficiuntur, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telesphorum, Sixtum, licet neque ipsi hoc festum eodie, quo episcopi Asiæ obseruarent, neque aliis post se ita obseruare permitterent, nihilominus tamen cum episcopis illarum ecclesiarum, in quibus ita obseruabatur, ad se accedentibus (ac quid quæso magis repugnat, quàm vt hi hoc, illi illo modo obseruent) pacem inter se & concordiam perpetuo retinuerunt: ac nunquam propter istum varium illius festi obseruandi modum fuere vlli aliquando ab ecclesia eiecti: sed præbyteri illi, qui te anteuierunt ætate, tametsi minimè illud ita obseruabant, his tamen episcopis, qui in aliis ecclesiis idem sic obseruabant, eucharistiam miserunt. Atque cum beatus Polycarpus, Aniceto episcopatum administrante, Romam aduentaret, cumque ille & Anicetus de aliis rebus, de quibus inter se discrepabant, pauca contulissent, confestim pax fuit inter eos conciliata: quin pro hoc festo obseruando, quod controuersiæ caput videbatur, charitatis vincula ventique ruperunt. Neque tamè Anicetus Polycarpo poterat persuadere, vt suum obseruandi morè (quippe qui cū Ioanne discipulo domini nostri, & cum reliquis Apostolis, quibuscum multum versatus fuisset, eundem semper ad illum

illum

EVSEBII HISTORIAE

illum modum obseruasset) deponeret: neq; contra Polycarpus Aniceto persuasit, vt consuetudinem Asiaticā, (quippe qui morem præsbyterorum, qui illum erant, antegressi, debere sedulo retinere, assereret) vllō modo, obseruaret. Quæ cum ita essent constituta, communicabant inter se mutuō, & in ecclesia Anicetus ritus, qui in eucharistia peragi solent, Polycarpo ob reuerentiā videlicet, quam erga illum habebat, obeundi potestatem, concessit: atque tandem cum pace alter decessit ab altero, & omnes ecclesiæ tum eorum, qui decimo quarto die festum Paschatis obseruabant, tum eorum, qui secus, placida pace & tranquilla inter ipsas fruebantur. Irenæus autem, cum nominis sui appellationi (Ἐιρηναῖος enim pacis studiosum significat) pulchre respondens, tum moribus, quibus se pacis auctorem vere declarabat, eiusmodi pro pace & concordia ecclesiarū & hortatus est, & magnopere flagitauit. Atque ista aliaq; eisdē congruentia non ad Victorem solum, sed etiam ad alios plerosq; & diuersos ecclesiarum præsides, de ista, quæ tum iactabatur controuersia, conscripsit.

Quæ Irenæi opera ad nos peruenerint.

CAP. XXV.

Episcope vero, quos modo percensuimus, Narcissus, & Theophilus, & vnā cum illis Cassius ecclesiæ Tyri episcopus, & Clarus, qui Ptolemaidis rexit ecclesiam, quiq; cum istis in Palæstina in vnum conuenerant, simul atque in decreto suo de Paschatis traditione, ex apostolorum successione gradatim ad eos deducta, permulta disseruerint, in extrema parte eiusdē hæc præterea his fere verbis adiungunt. Epistolæ nostræ exemplaria, facile ad quancūque ecclesiam mittantur, ne culpā illorum, qui temere & inconsulto suas ipsorum animas erroris prauitate inficiunt, in nos vllō modo transferatur. Illud vos minimè ignorare volumus, quod Alexandria etiam eodem die, quo nos, istud festum agunt. Si quidem tum à nobis ad illos, tum ab illis ad nos perferuntur literæ, vt summo cum consensu vnā istum diem sacro-

facrosanctum auguste & religiose celebremus. Verum enim vero præter opera & epistolas Irenæi, quæ iam demonstratæ sunt, extat liber illius breuissimus ille, quidē, summè tamen necessarius, contra Gentiles, qui de scientia inscribitur. Alius item memoratur quem fratri cuidam nomine Marciano dedicauit: in quo apostolicæ prædicationis rationem & modum exponit. Accedit his liber quidam de variarum rerum disquisitione: in quo tum epistolæ ad Hebræos, tum libri sapientiæ Salomonis mentionem facit, certaque testimonia ex eisdem deprompta citat. Tot sunt igitur Irenæi opera, quæ ad nos nostramq; notitiam peruenerunt.

Quæ etiam aliorum qui tum temporis floruerunt, commentaria ad nos peruenerint. CAP. XXVI.

Commodo autem tredecim annos imperij administratione perfuncto, Seuerus cum vix sex mensibus continuis Pertinax post mortem Commodi imperij gubernacula occupasset, successit in imperium. Etsi complura certè apud multos veterum ecclesiasticorum scriptorum, qui tum vixerunt, eximie virtutis, & exquisitæ diligentie monimenta hucusque reseruantur, tamen quæ ipsi vidimus, sunt hæc solum, quæ sequuntur: Heracliti commentarii in apostolum: Maximi opera, cum de controuersia illa apud hæreticos multum iactata exagitataque, nimirum vnde vitium natum sit, tum de materia, quod ortum habeat: explicationes item Candidi in sex dies, & Apionis in idem argumentum. Sexti similiter libri, de resurrectione, & aliud etiam opus Arabiani. Aliorum item penè infinitorum lucubrations, quorum vel tempora scriptis mandare, vel memoriam rerum gestarum persequi (præsertim cum nulla oblata sit occasio) importunum prope videretur. Et quanquam alii libri aliorum multorum ecclesiasticorum scriptorum, verè de religione & fide sententiũ (sicut cuiusq; expositiones in sacrâ scripturâ editæ cõmonstrat) ad nos peruenerunt: tamè quia auctores eorum nobis ideo incogniti sunt, quod illorum nomina in libris minime inscripta reperiuntur, istorum nomina recensere nõ possumus.

De his

EVSEBII HISTORIAE

De his qui Artemonis heresim ab initio propugnabant, & quibus
erant præditi moribus, & quomodo sacras scriptu-
ras corrumpere ausi sint.

CAP. XXVII.

IN quodam istorum scriptorū libro cōtra Artemonis
hæresim, (quam Paulus Samofatenus nostra iam ætate
denuo renouare tentauit) cōposito, præclara quædam
habetur narratio, quæ huic nostræ historiæ adeo magno
cū labore à nobis vndiq; conquisitæ, apte & concinne
cōueniat. Scriptor iste in eo libro, dū hæresim, de qua lo-
quimur (quæ Seruatoré solū hominē esse asseuerauit) nō
lōge antea exortam (quando quidē eius duces & patroni
illam tanquam veterem & vsque ab antiquis tempori-
bus ductam, præconiis nimis insolenter afferre studebāt)
perspicue conuincere conatur, sicut alia multa ad illius
impij & perditū illorum erroris cōmentum coarguendū,
Sic ista ad verbum fere persequitur. Aiunt isti omnes,
maiores nostros & ipsos apostolos ea, quæ ipsi iam af-
firmant, non modo à domino accepisse, verum etiam,
alios eadem docuisse, & veram prædicationis rationem,
vsque ad Victoris tempora, qui decimus tertius à Petro
Romæ episcopus fuit, integre seruata illam quidem,
sed à Zephyrino illius successore penitus corruptam &
deprauatam fuisse. Atque profecto quod ab illis dice-
batur, multum fortasse videri potuisset habere proba-
bilitatis, nisi primum sacre scripturæ testimonia illis
contradicerent, deinde fratrum quorundam scripta su-
peressent, Victoris temporibus multo antiquiora: quæ
illi cum contra Gentiles pro veritatis defensione, tum
contra hæreses, quæ id temporis grassabantur, scripse-
runt: vt Iustini, Miltiadis, Tatiani, Clementis, & alio-
rum nonnullorum: in quorum omnium libris Christus
vere Deus esse confirmatur. Quis Irenæi, quis Melito-
nis, quis cæterorum libros ignorat, qui Christū Deum
& hominem constanter asseuerat? Quot itē Psalmi,
quot hymni à fratribus fidelibus antiquitus perscripti,
qui

*Heretici hære-
ses suas docent
antiquas esse*

qui Christum verbum Dei verum Deum esse concentu
quodam concelebrant? Cum igitur ex tot annorum
spatio, doctrina ecclesiastica verè annunciata fuerit,
quomodo fieri potest, vt illi patres, qui ad Victorem
vsque, vitam produxerunt, sic, vt isti asserunt, prædi-
carint? aut quomodo non illos pudet, hæc Victori tam
falso obiectare? præsertim cum explore cognitum
habeant, Victorem, Theodotum illum Coriariu, (qui
primus Christum solum hominem dicebat) ducem &
quasi parentem huius impiæ & execrandæ à fide defe-
ctionis Christum, Deum pernegantis christiana com-
munionem interdixisse? Quod si Victor eadem cum illis
sentire visus fuisset, (sicuti detestabilis istorum docet
calumnia) quo pacto, aut qua ratione adductus, Theo-
dotum huius erroris inuentorem ab ecclesia eiicere in
animum induxit? Verum de Victore hætenus. Qui
cum decem annis ecclesiæ ministerio præfuisset, in
eius locum, circiter nonum annum imperij Scueri, Ze-
phyrinus successit. Scriptor ille de quo supra dixi,
quilibrium prædictum contra erroris supra demonstra-
ti auctorem composuit, aliam etiam rem Zephyrini
tempore gestam hoc pacto explicat. Facinus apud nos
admissum, fidelibus in domino, quo illos erudiam,
commemorabo: quod credo, si Sodomis fortè gestum
fuisset, etiam illos ad scelera sua pœnitentiæ lachry-
mis maturè eluenda admonuisset. Erat quidam Nata-
lius, confessor, non iam pridem, sed nostris iam penè
temporibus: iste ab Asclepiodoto, & altero Theodoto
trapezita, (hi quidem ambo Theodoti coriarii, qui
primus propter istam nouam prudentiam, imo verò
amentiam ex Christianorum communionem à Victore,
vt dixi, qui tunc erat Pontifex, excludebatur, disci-
puli erant) fraude ac dolo deceptus fuit, & ab illis duo-
bus, quos supra posui, salario quodam & mercede
persuasus, vt illius erroris episcopus crearetur: ea le-
ge nimirum, vt centum quinquaginta denarios
mensuos isti ei persoluerent. Qui quidem cum
se in illorum societatem dedisset, per visiones
quasdam

EUSEBII HISTORIAE

128
 quasdam à domino ad se demissas sæpenumero admoni-
 tus fuit. Deus enim misericors, & dominus noster Iesus,
 Christus, martyrem & testem suarum afflictionum,
 extra ecclesiam misere disperire noluit. Cæterum quo-
 niam erat primæ apud illos sedis episcopalis appetitio-
 ne, tanquam hamo inescatus, & turpi quæstu, qui multis,
 adfert perniciem, irretitus, & propterea lentius tardiusq;
 dei visionibus animum attendit, tandem per integram,
 noctem à sanctis angelis flagris & verberibus vsque adeo,
 acerbè & grauitè cæsus fuit, vt cum primo mane sur-
 geret, cilicio & sacco indutus, cineribus aspersus, cum
 magno mœrore & lachrymis ad pedes Zephyrini ponti-
 ficis se supplicem abiiceret, & non modo ad cleri, sed ad
 laicorum etiam genua aduolueretur, ita vti Christi mise-
 ricordis ecclesia illum magnopere commiserata, lamen-
 tis vnà se dederet. Attamen ille licet multis præcibus v-
 sus fuisset, & plagarum vibices, quas pertulerat, ostendit
 fer, vix tandem in communionem ecclesiæ receptus fuit.
 Ad ista, etiam alias eiusdem scriptoris voces de eisdem
 hæreticis connectamus, quæ sic habent. Sacras audacter
 deprauarunt scripturas. Veteris fidei canonem aboga-
 runt: Christum ignorarunt. Neque quid sacræ & diuinæ
 literæ de illo dicant, conquisuerunt, sed quænam syllo-
 gismi figura ad suam impietatem confirmandam repe-
 rireretur, studiose indagarunt. Quod si quisquam forte il-
 lis aliquod diuini eloquii testimonium proferat, quærūt
 vtrum coniuictam an disiuictam syllogismi figuram
 possit efficere. Relictis vero & depositis sacrarum lite-
 rarum studiis, omni curâ & cogitatione in Geometriam
 incumbunt, & tanquam ex terra editi, de terra loquun-
 tur, & Christum, qui sit de cælo venturus, penitus igno-
 rant. Euclides enim apud quosdam eorum propter Geo-
 metriæ artem enixe recolitur: Aristoteles & Theopha-
 stus in summa habentur admiratione, Galenum etiam
 fortasse nonnulli summè venerantur. Hi ergo tum infi-
 delium artibus ad erroris sui sententiam roborandam
 abutuntur, tum solerti impiorum astutia, ac subtilitate
 simplicem ac synceram diuinarum scripturarum fidem
 adulterant. Quod autem à fide longissime absint, quid
 attinet

attinet commemorare? ob hanc causam enim in sacras li-
 teras confidenter & temere quasi manus violentas inj-
 ciunt: easq; se emendare & corrigere prædicant. Quod <sup>Scripturæ eor-
 ruptores</sup> vero ipse equidem nihil falsi in eos emētitus loquar, ne-
 mini verum scire cupienti poterit esse obscurum. Nam si
 quis cuiusquam illorum exemplaria in manus sumere, ac-
 curate peruestigare, & inter ipsa conferre voluerit, repe-
 riet profecto illa quam maxime inter se dissidere. Nam
 Asclepiodoti exemplaria cū illis, quæ sunt Theodoti ad
 modum discrepant. Ac multa plane suppetūt, propterea
 quòd illorum discipuli exemplaria ab vtrisque, vt illi ap-
 pellant correctæ, vt nos corrupta, studiose & sedulo de-
 scripserunt. Rursus quæ sunt Hermophili, cum istis mi-
 nime consentiunt. Quæ Apollonij dicuntur, ipsa sibi nō
 constant. Licet enim, quæ prius ab illo exscripta fuerunt,
 & composita, posterioribus denuo inuersis innouatisq;
 comparare: sic inuenire illa inter se valde dissentientia,
 erit perfacile. Quantū iustitiæ & temeritatis habeat per-
 ditus iste conatus, ne illos ipsos quidem ignorare suspi-
 cor. Aut enim sacras & diuinas scripturas à spiritu san-
 cto dictatas non credunt, & ita sunt infideles, aut se ipsos
 spiritu sancto sapientiores esse dicunt, quod plane quid
 aliud est, quàm tanquam dæmone exagitados insanire?
 Neq; enim hanc inconsultam & imprudentem molitio-
 nem, suam esse inficiari poterunt: quando quidem ista ex-
 emplaria sua ipsorum manu esse transcripta, perspicue
 depræhenduntur. A quibus autem erant ipsi instituti, ab
 illis sanè eiusmodi scripturas non aliquando exceperūt,
 & exemplaria, vnde ista transcripserunt, demonstrare nō
 possunt. Quidam illorū eas quidem deprauare non adeo
 opere præritum duxerunt, sed tum legem, tum prophetas,
 lepida simulatione, perinde ac si nefariam & impiam om-
 nino doctrinam cōplecterentur, prorsus pernegan-
 tes, in vastissimum exitij gurgitem præcipi-
 tes deciderunt. Atque hæc isto mo-
 do hætenus à nobis sint
 commemorata.

Finis quinti libri.

P E V.